

J 310

I-1287.103.c

Třetí
mluvnice česká

pro
školy obecné i měšťanské.

(Nezměněný otisk textu z r. 1881.)

Cena 15 kr.

V Praze.

V c. kr. skladu školních knih.

1888.

3662.

Mluvnice.

Ú v o d.

§ 1. Mluviti jest, myšlenky své jiným projevovati řečí. Myšlenka, řečí projevená, slove *věta*; ku př.: Tělem naším vládne duše nesmrtelná. Duše působí, že myslíme a že mluvíme. Bez duše tělo jest mrtvo.

Úloha. Přečtete pozorně druhý článek v čítance a vypíšete z něho patero vět!

§ 2. Každá věta skládá se ze slov, slova ze slabik a slabiky z hlásek; ku př.:

věta: Po létě nastává podzim;

slova: Po | létě | nastává | podzim;

slabiky: Po | lé-tě | na-stá-vá | pod-zim;

hlásky: P-o | l-é-t-ě | n-a-s-t-á-v-á | p-o-d-z-i-m.

Úloha. Přepište následující věty a rozdělte slova v slabiky a v hlásky: V jeseni listí na stromech žloutne. V zahradách kvetou jiřinky. Na lukách kvete jedovatý ocún. V sadech česají zimní ovoce, na vinicích sbírají víno. S polí sklízí se řepu, zemčata a zeli.

Hlásky.

§ 3. **Hlásky** jsou jednoduché části řeči. Psaná neb tištěná znaménka hlásek slovou *písmena*. Jsouť v jazyku našem tyto hlásky: a, b, c, č, d, ď, e, f, g, h, ch, i, j, k, l, m, n, ň, o, p, r, ř, s, š, t, ť, u, v, y, z, ž. — Cizí písmena jsou qu, které se vyslovuje jako kv, x jako ks; ku př.: **Quido** = **Kvido**; **Alex** = **Aleks**.

Hlásky dělí se 1. v *samohlásky*, 2. v *dvouhlásky*, 3. v *souhlásky*.

Samohlásky.

§ 4. **Samohlásky** jsou hlásky, jež samy o sobě jasně lze vysloviti. Dle vyslovení jsou:

krátké: a, e, i, o, u, y;

dlouhé: á, é, í, ó, ů, ú, ý.

Dle zvuku jsou samohlásky

široké: a, o, u, y;

úzké: e, i.

§ 5. Dlouhé samohlásky znamenáme v písmě čárkou; ku př.:

prach, len, hřib, žalud, syn;

práh, lék, hříbek, žaludek, sýr.

Úloha. Vypište ze čtvrtého článku v čítance deset řádek a v každém slově krátkou samohlásku podtrhněte jednou, dlouhou samohlásku dvakrát!

§ 6. Místo dlouhého é vyslovujeme a někdy i pišeme dlouhé í; ku př.: pramének — pramínek, znaménko — znamínko, lék — lík, létati — lítati, lépe — líp.

Dlouhé **ó** psáváme jen, když stojí samo o sobě před jiným slovem; ku př.: **O** Bože! **ó** můj otče!

Jindy místo dlouhého **ó** vyslovujeme dlouhé **ů** a znamenáme je kroužkem; ku př.: **důlek** m. **dólek**, **můstek** m. **móstek**, **může** m. **móže**.

V nejstarších rukopisných knihách psávali: **róže**, **stól**, **dóm**, **kóň**; v prvních tištěných knihách staročeských psáváno obecně: **ruoze**, **stuol**, **duom**, **kuoň**. Nynější **ů** povstalo tím, že z dvouhlásky **uo** hlásku druhou (totiž **o**) položili nad první (totiž **ů**).

Místo dlouhého **ú** vyslovujeme a píšeme prostřed i na konci slov obyčejně **ou**, na začátku slov psáváme **ou** nebo **ú**; ku př.: **vrub** — **vroubek**, **brus** — **brousek**, **kus** — **kousek**; **úřad** nebo **ouřad**, **údolí** nebo **oudolí**, **úhoř** nebo **ouhoř**.

Úloha. Změňte následující slova tak, aby se jimi znamenaly věci menší, a prodlužte v nich samohlásku: **prach**, **pas**, **hrad**, **had**, **sad**, **vak**, **mrak**, **drak**, **prsten**, **křemen**, **koleno**, **poleno**, **orech**, **měch**, **střep**, **spis**, **ves**, **střecha**, **péro**, **list**, **roh**, **plot**, **krov**, **ostrov**, **prut**, **sud**, **zub**, **kruh**.

Dvouhlásky.

§ 7. Dvouhlásky jsou dvě rozličné samohlásky, které vyslovujeme najednou. V jazyku českém máme dvouhlásku **ou**; v cizích slovech bývá **au**. Ku př.: **Ouly** se dělají ze dřeva anebo se pletou ze slámy. **Housenky** ožirají listí i květ stromový. — **Sv. Augustin** byl biskupem v městě **Hippo** v **Africe**. **Australie** jest pátý díl světa.

Úloha. Vypište z čítanky dvacet slov, ve kterých jest dvouhláska **ou** a připište k nim některé cizí jméno, v kterém je dvouhláska **au**.

Souhlásky.

§ 8. Souhlásky jsou hlásky, které se samy o sobě jen s tíží pronéstí dají, ale pomocí samohlásek zřetelně se vyslovují.

Souhlásky dle vyslovení jsou: 1. *tvrdé*, 2. *měkké*, 3. *obojetné*.

1. Tvrdé souhlásky jsou: h, ch, k, r, d, n, t. — Po tvrdých souhláskách píše se vždy široké **y** nebo **ý**; ku př.: **h**ynouti, **h**ýbati, **ch**ybiti, **ch**ýše, **k**yselý, **k**ýchavka, **r**yba, **r**ýha, **d**ychtiti, **d**ýchati, **n**yní, unaven**y**, pruty, **t**ýden.

Úloha. Napište pět a pět slov s tvrdými souhláskami, po kterých stojí široké **y** nebo **ý**.

2. Měkké souhlásky jsou: c, č, j, ř, š, ž, d, ň, t. — Po měkkých souhláskách píše se úzké **i** nebo **í**; ku př.: **c**it, **c**ín, **č**ich, **č**íslo, **j**ilm, **j**ídlo, **ř**eřicha, **m**odřín, **š**iroký, **š**ípek, **k**ožich, **z**boží, **h**adi, **d**ílo, **n**it, **p**saní, **t**isíc, **t**íže.

Úloha. Napište pět a pět slov, kde po měkkých souhláskách stojí úzké **i** nebo **í**.

3. Obojetné souhlásky jsou: b, f, l, m, p, s, v, z. — Po obojetných souhláskách psává se někdy úzké **i** nebo **í**, někdy široké **y** nebo **ý**; ku př.:

bidlo v kurníku,	zdravé oby d lí,
zralé f íky,	železn é rá f y,
ryšavá l iška,	černá l yska,
kulatý m íč,	šedá m yš,
drobný p ísek,	hrubý p ytel,
žlutá s íra,	chutný s ýr,
na vodě v ír,	ušatý v ýr,
tuhá z ima,	silné mra z y.

Úloha. Vypište z čítanky slova, ve kterých po obojetných souhláskách jednou stojí úzké **i** nebo **í**, podruhé široké **y** nebo **ý**.

§ 9. Souhlásky **l** a **r**, když stojí místo samohlásek, slovou *polouhlásky*; ku př.: krk, prst, brk, srp, hrčeti; blbý, plný, plst, slza, mlha, hltati, vezl, nesl, pohodlný.

Souhlásky: **c**, **č**, **s**, **š**, **z** a **ž** jmenují se *sykavky*.

Proměňování souhlásek.

§ 10. Tvrdé souhlásky **h**, **ch**, **k** proměňují se obyčejně v sykavky, když by měly ve slově státi před měkkou souhláskou anebo před úzkými samohláskami **i** nebo **e**; měnit se

h v **z** nebo **ž**: pstruh - pstruzi, o pstruzích;
váha - vážiti, na váze;
drahý - zdražiti, draze, dražší,
dražba.

ch v **š**: vrch - vršek, návrší;
jinoch - jinoši, jinošství;
hluchý - hluši, hlušší.

k v **c** nebo v **č**: pták - ptáci, ptáče, ptáčník;
rak - raci, ráče, račí;
ruka - ruce, náručí, ručník.

Souhláska **r** se mění v **ř**: bratr - bratři, o bratřích, ostrý nůž, ostrí u nože.

Slabiky a slova.

§ 11. Jedna samohláska, sama o sobě pronesená, nebo několik hlásek, zároveň spolu vy-

slovených, činí *slabiku*. Jedna slabika anebo více slabik dohromady, když se jimi něco určitého znamená, činí *slovo*.

Slova jsou *jednoslabičná, dvouslabičná, tří-* neb *viceslabičná*; ku př.: strom, stůl, pták, hrad, sad, déšť, peň, sůl, vlk, lev, myš; vrána, hlava, křídlo, hrdlo, noha, oko, pole, zrna, hrouda; silnice, obilí, vápenice, neštovice, hospodářství.

Úloha. Vyhledejte v čítance slova jednoslabičná neb viceslabičná!

§ 12. Dle významu rozeznáváme slabiky *hlavní* čili *základní*, a slabiky *vedlejší*.

Základní slabiky jsou ty, z kterých smysl slova poznati lze; ku př.: **hradit**, **hradba**, **zahrada**, **příhrada**; **sypu**, **sypati**, **sypání**, **nasypka**, **nasypati**, **osypky**.

Vedlejší pak slabiky jsou ty, které se ve slově nacházejí mimo slabiku základní. Vedlejší slabika, jenž stojí ve slově před slabikou základní, slove *předpona*, pakli stojí po ní, jmenuje se *přípona*; ku př.: vez-**u**, **při**-vez-**u**, **od**-vez-**u**, **do**-vez-**u**, **na**-vez-**u**.

Úloha. Oddělte příčnou čárkou v následujících slověch slabiky základní od vedlejších: Z jara se louky uklízejí, krtiny se rozhrabují. Oráči orou pole, a rozsévači zasévají jarní obilí. Zahradník čistí stromy a z pařenišť přesazuje zeleninu na záhony.

§ 13. Základní slabika jest jako *kořen*, z kterého slovo vyrůstá. Taková slova, která záleží toliko v základní slabice, jsou slova *kořenová*; slova pak, která se ze základní slabiky odvozují, slovou *odvozená*.

Odvozená slova tvoří se ze základní slabiky:

1. předponami a příponami; ku př.:

kov — **kovati**, **kovář**, **kovářství**, **kovárna**, **kovadlo**, **kovadlina**, **podkovati**, **podkova**, **podkovák**, **podkováček**, **překovati**;

kry-ji — **pokryji**, **přikryji**, **odkryji**, **přikryvka**, **přikryvadlo**, **pokryvač**;

2. když se základní samohlásky změni v jinou samohlásku; ku př.:

nesu, nosím, nůše, přináším;

vezu, vozím, vůz, přivážím;

kryji, krov, příkrov, příkrůvek;

sedím, sadím, sázím;

věž, vížka; dvěře, dvířka; dřevo, dřívko.

Úloha. Zkuste, jakými příponami nebo předponami odvéztí lze jiná slova z těchto slov: síla, ruka, hlava, král, noc, smřf.

Úloha. V následujících slovích změňte základní samohlásku a utvořte z nich jiná slova: zvon, dítě, teku, vleku, pletu, vedu, honím.

V základních slabikách píše se po obojetných souhláskách z pravidla **i** nebo **í**; ku př.: **bíti**, **bič**, **bída**, **fiala**, **fík**, **lípa**, **liška**, **líce**, **líný**, **mániti**, **umíráti**, **mlý**, **milost**, **míra**, **píti**, **pivo**, **píte**, **pílný**, **síla**, **silný**, **síra**, **sírý**, **sirotek**, **síto**, **vír**, **víra**, **vína**, **víko**, **vítěz**, **víno**, **vinouti**, **zavítati**, **zima**, **zivatí**, **získati**, **zisk**.

Toliko v následujících slovích a ve všech z nich odvedených píše se po obojetných souhláskách v základní slabice **y** nebo **ý**:

po b: **by**, **býti**, **bych**, **aby**, **byt**, **bydlo**, **obydlí**, **bystřý**, **babyka**, **bylina**, **kobyła**, **obyčej**;

po l: **lýko**, **lysý**, **lyska**, **mlýn**, **plyn**, **plýtvati**, **polykati**, **slyšetí**, **blyskati se**;

- po m: my, mysl, myslivec, mýdlo, myš, mýti, mýliti, odmykati, hmyz;
- po p: pýcha, pykati, pýřiti se, pysk, pytel, kopyto, zpytovati, trýpytiti se;
- po s: sychravý, syn, sýr, syrový, sýček, sýkora, osyka, sypati, sysel, syt, osýchati;
- po v: vy, vykati, vydra, výr, vysoký, výskati, výtí, výheň, vyza, vyžlo, zvyk, žvýkati;
- po z: brzy, jazyk, nazývám.

Následující přípony píší se úzkým, krátkým i:

- ina: bylina, rovina, kožešina, osina;
- ice: čepice, slepice, opice, sanice, dennice;
- izna: podobizna, divizna, slabizna;
- icha: řeřicha, pleticha;
- ička: dušička, sedmička, světnička, stolička;
- inka: dušinka, matinka, kalinka, mladinka;
- idlo: kadidlo, pravidlo, stavidlo;
- isko: ohniško, strniško;
- iště: loviště, strniště, staveniště, bičiště;
- ictví, -ictvo: soukenictví, služebnictvo;
- inec: psíneček, ovčineček, husineček, žabineček;
- ic, -ič: dědic, panic, šlechtic, topič, nosič;
- ist: kořist, kopist, závist;
- ivý, -itý, -ičký, -istvý: šedivý, svalitý, maličký, mladistvý;
- im: otóim, Chrudim, Vidim, Radim.

Následující přípony mají úzké, dlouhé i:

- ik: slavík, dymník, zedník, horník;
- íček, -ičko: slavíček, dymníček, pilníček, psaníčko, slovíčko;
- ín: komín, ovčín, Děvín;
- íc: krajíc, střevíc, měsíc, zajíc.

Předpona vy-: vybrati, výbor, výběr.

Složená slova.

§ 14. Složená slova skládají se ze dvou samostatných slov, která však ve spojení svém toliko jednu věc znamenají; ku př.: půlnoc, vinohrad, Vyšehrad, živobyti, století, stoklasa, spulžák, kazisvět, cizozemec, svatvečer, velikonoc.

Úloha. Vyhledejte věty, ve kterých jsou slova složená.

Dělení slov.

§ 15. Jednoslabičných slov na konci řádky nedělíme. Víceslabičná slova dělíme dle následujících pravidel:

1. Leží-li po samohlásce neb polouhlásce jedna toliko souhláska, přibírá se k slabice následující: ho-lub vr-ká, ml-ha.

Poznámka. sl, sk, st, št — bĕreme obĕ k slabice následující, i tehďa, kdyŕby po nich stálo r; ku př.: má-slo, ko-stel, lí-ska, hou-ští, ji-skra, se-stra; br-slen, pl-stĕný.

2. Jdou-li dvě jednostejné souhlásky za sebou, vezme se první z nich k slabice předchozí, druhá pak k slabice následující; ku př.: pan-na, den-ní, mĕk-ký, vyš-ší, povin-ná. Leč znameněj: povi-nĕn (m. chybnĕho: povin-nĕn).

3. Leží-li dvě rozličné souhlásky vedle sebe, bĕreme obyĕjnĕ první z nich k slabice předchozí, druhou pak k slabice následující; ku př.: or-lové, ar-chy, ol-tář, or-nát, jeĕ-men, ov-ce.

Poznámka. Dvě souhlásky podle sebe, kterými se můŕe slovo začínati, brávají se k slabice následující; ku př.: ja-bloň (bloudím), tru-hla (hladím), me-tla (tlačím), se-dlo (dlouhý), te-plot).

4. Sbĕhne-li se více rozličných souhlásek v hromadu, dělíme je obyĕjnĕ tak, aby kořen zůstal oddĕlen od přípony; ku př.: stav-ba, lruš-ka, díl-na, sol-nice, voj-sko, lid-stvo, králov-ství,

prud-ký, slun-ce, prav-da, cnost-ný, list-ky, rost-lina, kníž-ka.

5. Složená slova dělíme tak, jak byla složena: roz-díl, vý-bor, voj-voda, ná-sladlé, pří-hoda; do-jdu, u-mru, zá-rmutek, roz-or, roz-um, roz-uměti, ze-ptati, oka-mžik, ob-očí, u-schnouti, vy-tnouti, do-statek, po-tkati, při-lnouti, ob-raz.

6. Dvě samohlásky, které v cizích slovech stojí podle sebe, takto dělíme: Mo-ab, Isra-el, Jo-ab, Le-o, Žofi-e, Ele-onora, Ja-irova, Fari-ze-ové, alo-e.

V ě t a.

§ 16. Mluvíme o osobách neb o věcech. Osoba neb věc, o které se ve větě mluví, slove *podmět*; ku př.: *Andělé* jsou pouzí duchové. *Člověk* má pět smyslů. *Otec* pečuje o své ditky. *Housenky* škodí stromům. *Některé rostliny* jsou jedovaté. *Křemen* jest kámen tvrdý. *Mráz* kopřivy nespálí. *Pracují-li dělníci?* *Kvetou-li stromy?* *Co dělá sestra?*

Úloha. Vypište z druhého článku v čítance patero vět, a podtrhněte v nich podmět!

§ 17. O podnětu něco pravíme. To, co se ve větě praví o podnětu, jest *výrok*; ku př.: *Člověk jest nejdokonalejší bytost na zemi.* *Rostliny vyrůstají ze země.* *Slunce se chýlí k západu.* *Lakomec dychtí po bohatství.* *Planý strom má trpké ovoce.*

Úloha. Vypište z článku 37. šestero vět a podtrhněte v nich výrok

§ 18. Výrokem můžeme o podmětu říci:

1. Kdo neb co jest, anebo kým neb čím jest; ku př.: *Řezbář jest umělec. Vojtěch jest řezbářem. Sokol a jestřáb jsou dravci. Dravci jsou ptáci. Lípa jest strom košatý. Stromy jsou rostliny. Křemen jest kámen. Kámen jest minerál. Dům jest budova. Střecha jest část domu. Nůž jest nástroj.*

Úloha. Napište o následujících věcech, co jsou: jelen, myš, holub, štika, krtek, chroust, ještěrka, třešeň, borovice, šípek, salát, kozípysek, kořen, vápenec, železo, uhlí.

Úloha. Jmenujte známé osoby, a povězte o nich, kým kdo z nich jest.

2. Jaký jest, jaký bývá aneb jaký kdo býti může; ku př.: *Vojtěch jest pilen. Pes jest věren. Liška jest lstivá. Vlk jest žravý. Holub jest čistotný. Fiala jest modrá. Hlína bývá měkká. Kočka jest masožravá, dravá, mlsná, lstivá. Naše kočka jest morovatá. Kočka bývá černá nebo bílá, stará nebo mladá, hravá nebo mrzutá, plachá nebo krotká. Strom jest listnatý.*

Úloha. Jmenujte některá zvířata nebo některé rostliny, a povězte o nich, jaké jsou dle barvy, dle rozměru, dle tvaru nebo dle částí.

Úloha. Napište, jaký bývá řádný řemeslník.

Úloha. Napište, jaká jest voda dle chuti, jaká bývá dle teploty a jaká ještě může býti.

3. Co kdo činí, co kdo činiti může; ku př.: *Ještěrka leze. Had se plazí. Zajíc utíká. Hlemýžď se plíží. Ryba plove. Pták létá.*

Netopýr *poletuje*. Člověk *chodí*. Chromý *kulhá*.
 Strom *roste*. Mračno *se vznáší*. Kámen na
 zemi *leží*. Jablka na stromě *visí*. Holubi *vrkají*.
 Vlaštovky *šveholí*. Kolo *vrzá*. Oheň *praská*.
 Louka *se zelená*. Tráva *žloutne*. Hvězdy *se
 třpytí*. Dělník *může hlinu kopati*, kámen *lá-
 mati*, dříví *štípati*. Žák *může čísti, psáti, po-
 čítati*.

Úloha. Napište o následujících věcech, co čini,
 anebo co činiti mohou: voda, potok, řeka, les, pivo,
 rosa, slunce, sníh, zába, kachna, pavouk, kos.

Úloha. Jmenujte řemeslníky a povězte, co čini
 svými nástroji, anebo co jimi činiti mohou.

4. Či co jest, z čeho co jest, kde co jest;
 ku př.: Ten klobouk *jest můj*, kniha *jest tvoje*.
 Která zahrada *jest naše*? Klobouk *jest ze srsti*;
může býti z hedvábí nebo *ze slámy*. Příze *jest
 ze lnu* nebo *z konopí*. Ryba *jest ve vodě*. Na
 dubě *jsou žaludy*. Bůh *jest všudy*.

Úloha. Jmenujte rozličné věci, a povězte o nich,
 či jsou, z čeho jsou, nebo kde jsou!

Osoba podmětu.

§ 19. Ve větě můžeme mluvíti o *sobě
 samých*, nebo *k někomu*, neb o *někom jiném*.

Mluvíme-li o sobě samých, říkáme, že pod-
 mětem jest *první osoba*, a ta se znamená slovem
já nebo *my*; ku př.: *Já* jsem žák. *My* jsme
 zdraví. *Já* nelžeším. *My* se učíme.

Mluvíme-li k někomu jinému, říkáme, že pod-
 mětem jest *druhá osoba*, a ta se znamená slovem

ty nebo *vy*; ku př.: *Ty* jsi můj spolužák. *Vy* jste příbuzní. *Ty* zpíváš. *Vy* se nemodlíte.

Mluvíme-li o jiných osobách aneb o jiných věcech, říkáme, že podmětem je *třetí osoba*, a ta se znamená *jménem* té osoby nebo té věci, anebo když nechceme jména opakovati, slovy *on*, *ona*, *ono* aneb *oni*, *ony*, *ona*; ku př.: *Jan* nepíše, *on* kreslí. *Divky* jsou přičinlivy, *ony* stále pracují.

Úloha. Vypište z článku 20. věty, ve kterých podmětem jest osoba první, ve kterých osoba druhá a ve kterých osoba třetí.

§ 20. Osobu podmětu označujeme ve výroku způsobem následujícím:

1. slovy: jsem, jsi, jest, jsme, jste, jsou;
2. příponami:

ved-**u**, ved-**eš**, ved-**e**, ved-**eme**, ved-**ete**,
ved-**ou**;

sed-**ím**, sed-**íš**, sed-**í**, sed-**íme**, sed-**íte**,
sed-**í**;

vol-**ám**, vol-**áš**, vol-**á**, vol-**áme**, vol-**áte**,
vol-**ají**.

Úloha. Přepište následující věty, ale změňte je tak, aby místo podmětu první osoby byl v nich podmět osoby druhé, aneb podmět osoby třetí: Vstávám časné z rána, modlím a oblékám se. Když posnídám, sednu ke stolu a píši úlohy, anebo se učím z knihy. Před osmou hodinou připravím si školní své věci, poručím se milým rodičům a jdu do školy. Když do školy vstoupím, pozdravím pana učitele a své spolužáky, a posadím se na své místo. Při učení sedím tiše; jsem-li vyvolán, odpovídám nahlas a zřetelně.

Způsob výroku.

§ 21. Způsob výroku jest několikerý:

1. *Kladný*, když o podmětu pravíme, co skutečně jest, jaký jest, co má aneb co skutečně činí; ku př.: Slavík *jest* pták zpěvavý. Peří jeho *jest* šedé, rezovaté, neúhledné. Hlas ze všeho ptactva *má* nejlíbeznější. Rád *se hnízdívá* ve křoví okolo potoků. Na jaře *zpívá* dlouho do noci.

Úloha. Vypíšte z článku 64. ještě několik vět, ve kterých výrok jest způsobu kladného.

2. *Záporný*, když pravíme, co podmět není, jaký není, čeho nemá aneb čeho nečiní; ku př.: Netopýr *není* pták. Sůl *není* kov. Topol *není* košatý. Havran *není* strakatý. Němý *není* řeči mocen. V zahradě nikoho *není*. Žádný tvor bez vzduchu dýchatí *nemůže*. Ptáci táhnou přes hory a doly, a nikdo jim cesty *neukazuje*. Zvíře rozumu *nemá*.

Úloha. Povězte zápornými větami o následujících věcech, co nejsou, jaké nejsou, čeho nečiní anebo čeho činiti nemohou: pták, jelen, housenka, kočka, strom, houba, vápenec, nůž.

3. *Tázací*, když se tážeme, čím kdo jest, jaký jest anebo co činí; ku př.: Čím jest tvůj bratr? Jest-li zdrav? Chodí-li pilně do školy? Co praská v kamnech? Proč nepracuješ?

Ve větách tázacích vždy třeba, aby bylo buď zájmeno anebo příslovka tázací: kdo, co, který, ký, či, jaký, nač, več, oč, kolik, kterak, jak, zdaž, zdali, či, kde, kam, kudy, kdy, odkud,

dokavad, a pod. Kde není zájmena ani příslovky takové, tam vždy položití sluší částici **-li**, která se buď k časoslovu, příslovce anebo ku jménu podstatnému neb přídavnému, nebo k zájmenu připíná: Věděl-li jsi o mém příští? Nespatřili-li jste nic podivného? Lze-li orati pole bez pluhu? Sluší-li více poslouchati Boha než lidí? Daleko-li z Evropy do Ameriky? Veliký-li jest objem Austrálie? Krásný-li jest šat, kterým se odívají knížata? Zahradou-li půjdeme či po mezi? Tvá-li jest tato kniha? Kniha-li tato jest tvá? Tato-li kniha jest tvá? Jest-li tvá tato kniha?

Zpřeměňujte věty, tuto položené, na způsob poslední z nich: Tvá-li jest kniha tato?

Úloha. Napište z čítanky šestero tázacích vět!

4. *Rozkazovací*, když někomu něco rozkážeme, vyhrožujeme, anebo když někoho prosíme neb napomínáme; ku př.: Jene, *zůstaň* mým přítelem! Děti, *buďte* pilny a poslušny! Otec řekl k dětem: *Vstaňte, ustrojte se a pojďte* se mnou! *Vstávejme* časně ráno a *poslouchejme*, kterak ptactvo oslavuje dobrotu Boží.

Úloha. Vypište z čítanky šestero vět, v kterých se výrokem něco poroučí nebo zapovídá.

5. *Žádací*, když pravíme, že si přejeme, aby něco bylo, aby se něco dělo; ku př.: *Kéžby* bylo jaro! Jen *kdyby* už otec přišel!

Úloha. Vypište z čítanky šestero vět, v kterých se výrokem žádá, aby se něco dělo.

6. *Vymínovací*, když pravíme, že něco jen pod jistou výminkou jest anebo se děje; ku př.:

Kdyby nebylo světla, nemohli bychom viděti. Nebude-li prseti, všecko poschne.

Uloha. Vypiste z čítanky šestero vět, kde se podmínka nějaká vyslovuje.

Podle způsobu výroku rozeznáváme věty *kladné, záporné, tázací, rozkazovací, žádací a vyminovací.*

Části řeči.

§ 22. Slova jsou srozumitelné části řeči. Podle toho, co každé slovo znamená, máme v našem jazyku devatero částí řeči:

1. *Jména podstatná* jsou slova, kterými osoby neb věci jmenujeme; ku př.: anděl, člověk, otec, dítě, živočich, pták, rostlina, javor, kámen, dům, stůl, cnost, pilnost, pýcha, pokora.

2. *Zájmena* jsou slova, kterých užíváme místo jmen podstatných, abychom těchto nemusili opakovati; jsou tato: já, ty, on, my, vy, oni, se, můj, tvůj, svůj, jeho, náš, váš, jejich; ten, onen, takový; který, jenž, kdo, co; někdo, nikdo, něco, nic.

3. *Jména přídavná* jsou slova, kterými se vlastnosti osob a věcí znamenají dle jich podoby, barvy, rozměru anebo dle jich povahy; ku př.: strom *štíhlý*, růže *červená*, věž *vysoká*, *sladké* jádro, *dobrý* člověk, *plachý* zajíc, holub *divoký*.

Jména přídavnými označujeme také, komu co náleží, od koho aneb odkud co pochází; jako: klobouk *bratrův*, *sestrin* šátek, *liščí* srst, dřevo *sosnové*, *luční* tráva, den *jarní*.

4. *Číslovkami* znamená se určité anebo neurčité množství věci; ku př.: *jeden* měsíc, *druhý* rok, *dvoje* dvěře, *trojnásobná* niť, *několik* stromů, *málo* ovoce.

5. *Časoslova* čili *slovesa* jsou slova, kterými znamenáme, že podmět jest, že něco činí anebo že se s ním něco děje.

Časoslovo, kterým se znamená, že podmět jest, máme jen jedno, totiž: *býti*. Ostatními časoslovy naznačuje se jistá činnost nebo trpnost podmětu, totiž: ležeti, seděti, státi, spáti; nésti, píti, hrnouti, mluvíti, hleděti, snášeti, volati, pracovati.

6. *Předložkami* vyjadřuje se zvláštní postavení čili zvláštní poměr jedné osoby neb věci ke druhé; ku př.: *Knih*a jest otevřena *na* stole, bývá schována *ve* stole, spadla *pod* stůl, leží *pod* stolem, *u* stolu anebo *za* stolem. *Lampa* visí *nad* stolem.

7. *Príslovky* jsou slova, kterými se znamená, kdy, kde, kam, odkud, kudy, proč anebo jak se co děje. Naznačuje se jimi čas, místo anebo způsob činnosti; ku př.: *Dnes* bouří, *včera* slunce svítilo. *Není tu* bratra. *Pište pěkně!* *Přišli* jsme *pěšky*. *Slušně* se chovejte! *Slunce-li* zapadlo?

8. *Spojky* jsou slove, kterými se spojují buď jednotlivá slova anebo jednotlivé věty; ku př.: *Nebe a země* pominou. *Kůň* jest silný *i* rychlý. *Můžete kreslit* *nebo* psáti. *Učitel* se táže, *a* *žák* odpovídá. *Nejí, aniž* pije.

9. *Cítoslovce* jsou slova, kterými buď radost, bolest nebo žalost a podivení na jevo dáváme;

ku př.: *Aj*, jak nebe jest krásné! *Ach*, jak to bolí! *Hle*, všecko se zelená. *Pst*, nechej toho! *Ha*, co to?

Sem náležejí též slova, kterými nápodobujeme zvuky, v přírodě se ozývající; ku př.: Žába dělá *kuňk*! Hodíme-li kámen do vody, udělá to *žblunk*!

§ 23. Z těchto částí řeči některé se v mluvení všelijak přeměňují čili *ohybají*, jiné pak vždy bez proměny zůstávají. Onyno jmenujeme *ohybnými*, tyto *neohybnými*. Ohybnými jsou jména podstatná i přídavná, zájmena, číslovky a časoslova; neohybnými předložky, příslovky, spojky a citoslovce.

Ohýbání při podstatných, přídavných, zájmenech a číslovkách slove *skloňování*, při časoslovech *časování*.

Ohýbání děje se vůbec *příponami*, ježto se ku *kmenu* slova přibírají. Ve slově *přírod-a*, *-y*, *-ě* a t. d. je ku př. *přírod* kmen (složený z předpony *pří* a z kořene *rod*), *-a*, *-y*, *-ě* a t. d. jsou přípony. Srovn. § 12. a 13.

I. Jména podstatná.

§ 24. Jména podstatná dělí se na jména *vlastní*, na jména *obecná* a na jména *odtužitá*.

Jména vlastní jsou zvláštní jména jednotlivých osob, rodin a národů aneb zvláštní jména jednotlivých věcí. *Vlastní jména* píší se velkým písmenem; ku př.: *Kníže Bořivoj*, vrátiv se co

křesťan z *Moravy* do *Čech*, založil první křesťanský chrám na *Levém Hradci*. *Jaroslav* ze *Slivna*, z rodu *Šternberkův*, porazil *Tatary*. *Čechové* a *Moravané* jednoduše mluví jazykem.

Přídavná jména, jež od vlastních jmen jsou odvozena, podle pravidla píší se velikými písmeny. *Výminkou* píší se toliko přídavná od jmen *národův* a *zemí* pocházející písmeny malými. Ku př.: *Vojska česká, polská a uherská* od nejstarších dob užívala bubnův. *Doly Kutnohorské* za starodávna daleko na stříbro byly bohatší, nežli jsou nyní *Příbramské*.

Jména měsícův a svátků píší se též malým písmenem: Nejlahodnějším měsícem bývá *květen*. Jakmile pomínou *vánoce* a *nový rok*, hnedky dne přibývati počíná.

Úloha. Vypište z článku 29., anebo z některého jiného věty, ve kterých jsou vlastní jména.

Úloha. Napište jména vesnic, potoků, rybníků, lesů a vrchů, ježto jsou v okolí vašeho rodiště.

§ 25. *Jména obecnými* znamenají se osoby a věci dle toho, kdo neb co vůbec jsou; ku př.: *Lidé žijí ve všech dílech světa. V městech* bydlí *řemeslníci, obchodníci a umělci*; ve *vesnicích* žijí *rolníci i řemeslníci*. *Kapr a štika* jsou *ryby*. *Potoky* tekou do *řek*. *Planety* otáčejí se okolo *stálic*. *Stromy* a *křoviny* mají *dřevnatý peň*.

Úloha. Jmenujte řemeslníky, kteří dělají naše obydlí, a kteří náš oděv.

Úloha. Napište jména některých stromů, křů a květin, které rostou v našich zahradách a v našich lesích, i jmenujte ryby v našich vodách!

§ 26. Některá obecná jména znamenají jisté hmoty, ze kterých se něco dělá anebo dělají může; taková jména hmot slovou *jména hmotná*; ku př.: *Ze lnu, z konopi, z vlny, z bavlny a z hedvábi* dělají se rozličné tkaniny. *Železo* jest kov nejužitečnější, *zlato* kov nejvzácnější. *Cukr* vyvaňuje se ze sladké *šťávy* některých rostlin. *Starci víno* jest *mlékem*, mladíkovi mléko vínem. *Voda* jest nápoj nejzdravější.

Úloha. Vypište z článků 95. a sld. několik vět, ve kterých jsou jména hmotná!

Úloha. Jmenujte některé tkaniny, a povězte, co se z nich dělá!

§ 27. Některými jmény obecnými naznačuje se množství věcí stejného způsobu; jména taková slovou *souborná*; ku př.: *Z proutí* pletou se koše. *Žito, pšenice, ječmen a oves* jsou *obilí*. *Nádobí* železné jest pevné. Všechny hory dohromady činí *horstvo*. Sněhem pokryto jest *osení*.

Úloha. Jak se mohou pojmenovati jedním slovem všechny stromy, kře, kameny, listy, kořeny, vrby, olše, ořechy, péra; — jak všickni páni, rytíři, měšťané, občané, jezdci, vojáci?

§ 28. Znamená-li se jménem podstatným nějaká vlastnost nebo činnost některé osoby neb věci, tak jako by vlastnost neb činnost ta byla věcí samostatnou, tehdy jméno takové slove *odtažitě*; ku př.: *Zdvořilost* sluší dětem. *Nebesa* vypravují *slávu* Boží. *Čistota* jest dítek *ozdoba*. *Člověk* má *rozum* a svobodnou *vůli*. *Nepravost* zahaluje se často do roucha *cnosti*.

Úloha. Ve kterých větách v 11. článku jsou jména odtažitá?

Úloha. Jak můžeme jmenovati vlastnosti člověka pilného, pozorného, poslušného, zdvořilého, vlídného, ústupného, snáselivého, ochotného, štedrého?

Rod jmen podstatných.

§ 29. Rod podstatných jmen jest trojí, totiž: *mužský, ženský a střední.*

§ 30. Podstatná jména rodu *mužského* zastupována bývají zájmenem *on*, jména rodu *ženského* zájmenem *ona*, a jména rodu *středního* zájmenem *ono*; ku př.: *Had* se plazí. *Strom* roste. *Liška* bydlí v doupatech. *Růže* a *fiala* libě voní. *Zvíře* může se samovolně pohybovati. *Oko* Páně všude nás vidí.

Úloha. Vypište z článku 72. všecka podstatná jména, a rozdělte je dle jejich rodu!

§ 31. Rod jmen podstatných často poznati lze ze zakončení slova.

Všecka jména podstatná, která se končí tvrdou souhláskou, jsou rodu mužského; jako: **druh**, **pstruh**, **hoch**, **vrch**, **rak**, **mák**, **výr**, **sýr**, **had**, **žalud**, **havran**, **kámen**, **kohout**, **prut**.

Některá jména rodu mužského končí se obojetnou nebo měkkou souhláskou; k nim druží se jména osob mužských, samohláskou **e** nebo **a** zakončená; jako:

holub, **houf**, **učitel**, **sup**, **les**, **krov**, **bez**;
stryc, **bič**, **sleď**, **olej**, **keř**, **koš**, **muž**;
vévoda, **rada**, **starosta**, **vozka**;
soudce, **vládce**, **vůdce**, **strážce**.

Úloha. Vypište z článku 54. podstatná jména rodu mužského, a rozdělte je dle jejich koncovek!

§ 32. Jména podstatná, která vycházejí na *-a*, jsou vůbec rodu ženského; jako: dcera, sestra, husa, straka, ruka, hlava, tráva, mísa, roura.

Mnohá jména ženská končí se také obojetnou nebo měkkou souhláskou, a některá samohláskou *-e* nebo *-í*; jako: hloub, koudel, step, ves, hráz, klec, křeč, myš, chvoj, tvář; — duše, vůně, silnice; — paní.

Úloha. Vypište z článku 94. jména ženského rodu, a rozdělte je dle jich koncovek!

§ 33. Všecka podstatná jména, která vycházejí na *-o*, jsou rodu středního, jako: oko, olovo, dřevo, hrdlo, prkno, sedlo, víko.

Některá jména rodu středního vycházejí také na *-e* nebo na *-í*, jako: zvíře, jehně, lviče, ptáče, poupě, pole, chvoště; psaní, přikázání, osení, proutí, křoví, stromoví.

Úloha. Napište po šesti jménech rodu středního a oddělte je dle jich koncovek!

§ 34. Podstatná jména rozdělujeme na jména *životná* a na jména *neživotná*; ku př.:

pták, jelen, srnec, skřivan, kapr, pes — znamenají bytosti živé;

hák, brslen, hrnec, tulipán, dvůr, les — znamenají věci neživé.

Rozdílů tohoto zvláště při jménech rodu mužského bedlivě šetřiti sluší.

Úloha. Vypište z čítanky 10 mužských jmen, která znamenají bytost živou, a 10 jmen, která znamenají věc.

Číslo podstatných jmen.

§ 35. Číslo podstatných jmen jest dvoji:

1. *jednotné*, když se jménem podstatným znamená jen jedna osoba nebo jen jedna věc; ku př.: *Holub* hbitě lítá. *Vlaštovka* dělá si *hnízdo* úhledné. *Les* se zelená. *Mračno* se černá;

2. *množné*, když se jménem podstatným znamená více osob nebo více věcí; ku př.: *Holubi* hbitě létají. *Vlaštovky* dělají si *hnízda* úhledná. *Lesy* se zelenají. *Mračna* se černají.

§ 36. Znamená-li se podstatným jménem dvě věci, říkáme, že podstatné to jest *číslo dvojného*; čísla toho se užívá nyní jen při slovech: oči, uši, ruce, dvě stě a t. d.

Úloha. Napište, která podstatná jména v článku 2. jsou v čísle jednotném, a která v množném!

Tvoření množného čísla u podstatných jmen širokého zakončení.

§ 37. Podstatná jména rodu mužského, jsou-li životná, mají v množném čísle úzké *i*; jsou-li jednoslabiká, aneb ukončená příponami *-ek*, *-ce* neb *-a* — dostávají příponu *-ové*.

Tvrdé souhlásky **h, ch, k, r** mění se před **i** v měkké **z, š, c, ř**; ku př.: **Pstruzi** žijí ve vodách pramenitých. **Jinoši** poslouchati mají rady moudrých. **Draví ptáci** žijí se masem jiných zvířat. **Bobři** staví boudy u břehů řek a jezer. **Havrani** mají zobák kuželovitý. **Plazi** a obojživelníci mají krev studenou. **Velbloudi** nosí břemena. **Arabové** chovají nejpěknější koně na poušti. **Řekové** uměním nad jiné národy vynikali. **Předkové** naši zaměstnávali se orbou. **Soudcové** soudí po zákoně. **Vévodové** vyššího jsou důstojenství nežli knížata.

Úloha. Přepište věty předcházející v číslo jednotné, a koncovky podstatných jmen podtrhněte!

Úloha. Z následujících časoslov utvořte jména podstatná s příponou **-ce**, a napište je také v čísle množném, jako: souditi — soudce — soudcové; voditi — vůdce — vůdcové; strojiti, obhájití, zraditi, zhubiti, spraviti, škoditi, tvořiti, ochrániti, obrániti.

§ 38. Podstatná jména, ježto ze jmen míst a krajín utvořena jsou příponou **-an**, aneb z časoslov příponou **-el**, v množném čísle přibírají **-é**, jako:

Praha	—	Pražan	—	Pražané,
Morava	—	Moravan	—	Moravané,
obec	—	občan	—	občané,
kázati	—	kazatel	—	kazatelé,
hlásati	—	hlasatel	—	hlasatelé,
sbíratí	—	sběratel	—	sběratelé.

Také říkáme a píšeme též: andělé, sousedé, židé, hosté, lidé, apoštolé.

Úloha. Utvořte z následujících slov jména podstatná příponou **-an**, a napište je také v čísle množném:

město, vesnice, kraj, hora, důl, venkov, Videaň, Hradec, Olomouc, Písek, Řím, Rakousy, Prusy.

Úloha. Utvořte z časoslov podstatná jména s příponou *-el*, a napište je také v čísle množném: věřiti, vychovati, učiti, rušiti, kárati, vyznávati, obývati, spisovati, stavěti, vysvoboditi, přechovati, posílati, trestati.

§ 39. Podstatná jména mužská i neživotná, která se končí tvrdou neb obojetnou souhláskou, a jména ženská, ježto vycházejí na *-a*, v množném čísle mají *-y*; ku př.: **Stromy** a **křoviny** mají peň **dřevnatý**. **Hříby**, **klouzky** a **pečárky** jsou houby **jedlé**. **Kachny**, **lysky** a **potápky** žijí na rybnících. **Duby** a **lípy** jsou stromy **košaté**.

Úloha. Napište v množném čísle jména stromů, křů, zelin a hub, jejichž jména jsou buď rodu mužského ukončená tvrdou neb obojetnou souhláskou, aneb rodu ženského ukončená samohláskou *-a*.

§ 40. Podstatná jména středního rodu, vycházející na *-o*, v čísle množném přibírají *-a*; ku př.: **Města** a vesnice odedávna zakládaly se při vodách. **Slova** jsou srozumitelné části řeči. **Křídla** jsou ptákům k létání.

Úloha. Napište následující věty v čísle množném: **Jablko** mišenské má chuť výbornou. **Kolo** mlýnské žene se vodou. **Stéblo** žlutne, když **zrno** v klase dozrává. Nejedno **jezero** ani přítoku ani odtoku nemá. **Bradlo** jmenuje se úskalí pod hladinou mořskou.

Některá podstatná jména jsou bez čísla množného:

- jména vlastní, jako: Vltava, Říp, Haná, Hostýn, Praha;
- jména látek, jako: zlato, krev, plš, vlna, hlína, sláma;
- jména souborná, jako: osení, křoví, kamení, vodstvo;
- jména odtažitá, jako: pilnost, pokora, pýcha, lakomství.

Některých jmen užívá se toliko v čísle množném: kamna, vrata, dveře, housle, plíce, játra, kleště, vánoce, velikonoce, kvasnice, brány, podávky, výtrasky, necky, varhany a t. d.

Pády jmen podstatných.

§ 41. Podstatná jména proměňují se rozličně dle toho, co se jimi znamená ve spojení s jinými slovy ve větách. Proměny takové dějí se připojováním jistých přípon ku kmenu slova, i nazývají se pády. Ku př.: *Člověk* jest tvor Boží. Bůh vládne osudem každého člověka. Bůh dal člověku duši nesmrtelnou. Člověka počestného každý miluje. Člověče, přičiň se, a Bůh ti požehná! O žádném člověku zle mluvití z úmysla nemáme. Zacházíš-li s člověkem dobrým, sám dobrým budeš.

§ 42. V jazyku českém rozeznáváme sedmero pádů:

Pádem prvním se osoba neb věc prostě jmenuje. Pád tento stává ve větě po otázce *kdo?* neb *co?* ku př.: *Orel* jest dravý pták. *Lipa* jest strom listnatý. *Snih* jest bílý. *Hvězda* se leskne. *Vyšehrad* býval sídlem knížat českých. *Horské krajiny* poskytují pěkného pohledu.

Úloha. Vypíšte z čítanky 6 vět, a podtrhněte v nich jména podstatná prvního pádu!

Úloha. Jmenujte některé živočichy nebo rostliny, a napište o nich, co jsou, jací neb jaké jsou, neb co čini!

§ 43. *Druhým pádem* znamená se osoba nebo věc po otázkách *čí? koho? čeho? odkud?*

ku př.: Dobré jméno *rodičů* jest nejlepším dědictvím *dítek*. Med a vosk jsou výrobky *včel*. K pěstování *chmele* hodí se výborně půda naplavená. Okrasa *jelena* jsou větevnaté parohy. Lakomec bojí se *smrti*. Dravá zvíř se štítí se *lidí*. Děti nashíraly *hub* a natrhaly *jahod*. Snop *pšenice* těžší jest nežli snop *žita*. Čistá voda *víně* ani *chuti* nemá. Domy se stavějí ze *dříví*, z *kamene* a z *cihel*. Z *hor* prýští se potoky.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět, v kterých jest jméno podstatné druhého pádu.

§ 44. *Třetím pádem* uvádějí se jména osob neb věci, které ve větě stojí po otázce *komu?* *čemu?* ku př.: Člověk k *tváři*, Bůh k *srdci* hledí. Bůh přikázal *Jonášovi*, aby šel do Ninive. Absolon protivil se *otci* svému *Davidovi*. Rozpuk a kozipysk podobají se k *petrželí*. Již z mládež zvykati máme *práci*. Leckterý hmyz *lidem* i *zvířatům* je obtížný. Tuhé mrazy škodivají *stromům* i *oseni*.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět, v kterých jména podstatná stojí ve třetím pádu.

§ 45. *Čtvrtým pádem* jmenuje se osoba neb věc, která stojí ve větě po otázce *koho?* neb *co?* ku př.: Zlé svědomí stihá *bezbožníka* na všech jeho cestách. Chlapec nezbedný brává *konec* nešťastný. Ruka *ruku* umývá, noha *nohu* podpírá. Hříšná radost plodí *žalost*. Člověk pěstuje *stromy* a za *odměnu* svého namáhání bere od nich *ovoce*. Ptactvo hubí *housenky*. Ryby na

těle mají *šupiny*. Země otáčí se za 24 hodiny jednou o svou *osu*.

Úloha. Napište z čítanky 10 vět, ve kterých jména podstatná stojí ve čtvrtém pádě.

§ 46. *Pátým pádem* jmenujeme osobu, ku které promlouváme; ku př.: *Člověče*, pomni na smrt! *Žáku*, vždy buď pilen! *Synové*, poslouchejte rodičů svých! *Milý bratře*, navštiv nás! *Ditky*, těšte se, otec přichází! *Dívky*, buďte úslušny! Co Tobě dám, ó *Bože můj*, za nesmírné milosti Tvoje? *Hospodine*, pomiluj nás! *Pane*, smiluj se nad námi! *Lenochu*, jdi k mravenci, a uť se pracovitosti!

Úloha. K následujícím osobám promluvte tak, abyste ukázali, že chcete, aby dívky pletly, dítě poslouchalo, řemeslník pracoval, zahradník stromy pěstoval, orač oral, bratr bratru pomáhal, voják vlasti bránil, zajíc stromům neškodil, kočka sobě myši hleděla, slavík zpíval. — Po vyzvání osoby nebo věci napište čárku, a na konci věty vykřičník.

§ 47. *Šestým pádem* oznamujeme, *kde?* nebo *kdy?* se něco děje; ku př.: Na *trní* vyrůstá růže. Při *potocích* roste vrba. Trn v *noze*, myš v *stoze*, kde to přebývá, tu dobře nebývá. V *koutě* tmavém, v *trávě* prosté nejraději se fialka ukrývá. — Při *východu* slunce probouzí se vše stvoření. V *zimě* řeky zamrzly bývají. O *vánocích* bývají dny nejkratší. Po *účinku* zlá rada.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět s podstatnými jmény v pádu šestém!

§ 48. *Sedmým pádem* znamenáme, *kým* kdo jest, *čím* co jest, anebo jmenujeme osoby, s kterými zacházíme, anebo věci, kterými něco děláme; ku př.: Svatý Vojtěch byl druhým *biskupem* v Praze. Spytihněv *ochráncem* byl vdovám a sirotkům. Mnohý byl *bohatcem* a učiněn jest *žebrákem*. Děti se ustrojily a chvátaly s *otcem* na blízky pahorek. S *Bohem* dílo počínám, s *Bohem* dílo dokonám. Ezau smiřil se s *Jakubem*. Pracujme vždy s *chutí* a s *myslí* i *tváří* veselou! Oráč oře *pluhem* a vláčí *branami*. Kůň brání se *kopytem*. Listí chvěje se *větrem*. Rostliny vadnou *suchem*. Oblaky naplněny jsou *vodou*.

Úloha. Vyhledejte v čítance věty, v kterých podstatné jméno jest v pádě sedmém!

Skloňování podstatných jmen.

§ 49. Provedeme-li slovo všemi sedmi pády čísla jednotného i množného, říkáme, že je *skloňujeme* (§ 23).

Podstatná jména skloňují se dle toho, jakého jsou zakončení, totiž dvojím způsobem: *širokým* a *úzkým*.

Skloňování podstatných jmen širokého zakončení.

§ 50. Širokým způsobem skloňují se jména podstatná mužská, ukončená *tvrdou* neb *objetnou souhláskou*, pak jména ženská vycházející na *-a*, a jména střední na *-o* podle následujících vzorů:

Jednotné číslo.

<i>Mušskýj rod:</i>		<i>Ženskýj r.: Střední r.:</i>	
holub	dub	hlava	slovo
holuba	dubu	hlavy	slova
holubu, ovi	dubu	hlavě	slovu
holuba	dub	hlavu	slovo
holube!	dube!	hlavo!	slovo!
holubě, ovi	dubě	hlavě	slově, u
holubem	dubem	hlavou	slovem.

Množné číslo.

holubi	duby	hlavy	slova
holubů, ův	dubů, ův	hlav	slov
holubům	dubům	hlavám	slovům
holuby	duby	hlavy	slova
holubi!	duby!	hlavy!	slova!
holubích, ech	dubích, ech	hlavách	slovích, ech
holuby	duby	hlavami	slovy.

Pozorujte, v čem se spolu srovnávají pády u vzorů *holub*, *dub* a *slovo*, i v čem se od sebe rozeznávají a pamatujte sobě toto:

1. Při mužských životných v jednotném čísle čtvrtý pád jest jako druhý, při neživotných jako první.

2. Některá jména neživotná, která jdou podle *dub*, v druhém pádu jednotného čísla přibírají *a*, totiž:

a) jména vlastní, jako: Beroun — Berouna, Mělník — Mělníka, Blánsk — Blánika, Přerov — Přerova, Zábřeh — Zábřeha;

b) jména měsícův na *u* nebo na *r*, jako: prvního ledna, druhého května, pátého února;

c) jiná slova: chléb — chleba, sklep — sklepa, dvůr — dvora a t. d.

3. Po *h*, *ch*, *h* jména mužská v 5. pádu jednotného čísla obyčejně, v 6. pádu vždycky mají *u*; ku př.:

vrah — zlý vrahu! mluvím o vrahu;

hoch — pilný hochu! mluví se o pilném hochu;

člověk — dobrý člověče! o dobrém člověku.

4. Jména svatých v 6. pádu jednotného čísla mají **e** nebo **ě**, když jimi svátky znamenáme; ku př.: O sv. Havle, o sv. Janě. Mluvíme-li však o svatých co o osobách, neodchylují se jména jejich od vzoru: Kněz kázal o sv. Petru č. o sv. Petrovi.

5. Pátý pád čísla množného při jménech mužských roven jest prvnímu, sedmý roven čtvrtému; ku př.:

hoši jsou pilní — hoši, buďte pilní!
synové poslouchají — synové, poslouchejte!
chytáme motýly — honíme se za motýly.

6. Jména mužská, zvláště na **-d**, **-n**, **-t**, střední na **-do**, **-no**, **-to** v 6. pádu množného čísla mají **-ech** místo **-ích**; ku př.: na hradech, v těch dnech, při plotech, v hnízdech, o zvonech, o jménech. Také se říká o jablkách, na bedrách, na víčkách.

Srovnejte vzor *hlava* se vzorem *dub* v čísle množném a pamatujte sobě toto:

1. Jména, která jdou podle *dub* a podle *hlava*, mají v 1., 4. a 5. pádu čísla množného **-y**.

2. Přípona **-ami** jmen ženských sedmého pádu množného čísla má vždy úzké **-i**, jako: pilami, lukami, květinami.

3. Dvouslabičná jména ženská podle *hlava* zkracují základní slabiku, když slovo nemá žádné přípony, anebo když přípona je dlouhá nebo víceslabičná, jako: brána, branám, branách, branami, branou; louka, luk, lukám, lukách, lukami, lukou; míra, měř, měřám, měrami, měrou.

4. Jména mužských osob, která se spravují vzorem *hlava*, v 3. a 6. pádu přibírají příponu **-ovi**, ku př.: pan Kavka, panu Kavkovi.

Úloha. Skloňujte některá z těchto slov dle předcházejících vzorů: had, kos, kapr, pták, lenoch, koželuh; hlas, kořen, brk, kmen; tráva, houba, zahrada; stéblo, okno, zrcadlo, hnízdo. Užijte k tomu následujícího způsobu: *Bříza* jest strom štíhlý. Kůra staré *břízy* bývá bílá. Lehká půda *bříze* svědčí. Kolář olupuje *břízu*. *Břízo* štíhlá, jak jsi pěkná! Na *bříze* ptáče se hnízdí. Vítr *břízou* klátí.

Úloha. Napište tyto věty v množném čísle: Hoch chytá motýla. Páv má lesklé peří, čáp vysoké.

nohy, lev velikou sílu, bažant chutné maso. Rybář dobře zná pstruha, kapra, mníka, lososa i štika. Ptáčník léci na kosa, na hýla, na drozda, na strnada; myslivec stopuje jelena a daňka. Matka chválí pilného syna a pořádnou dceru. Liška slídí po ptáku. Pták lapá mouchu, včelu, vosu, motýla, komára, housenku a červa. V lese roste javor, dub, buk, břiza, habr. Učitel bývá ve škole, kněz v kostele, plavec na vodě, rybář u řeky, zrna v klase, jádro v ořechu, zába v kalužině. Voják se brání puškou a bodákem. Švec pichá šídlem. Rolník seče kosou.

Skloňování podstatných jmen úzkého zakončení.

§ 51. Úzkým způsobem skloňují se:

1. jména mužská na úzkou souhlásku neb na -e;
2. jména ženská na úzkou nebo na obojetnou souhlásku neb na -e;
3. jména střední, která vycházejí na e nebo na í.

Jednotné číslo.

<i>Mušský rod:</i>		<i>Ženský rod:</i>		<i>Střední rod:</i>		
muž	meo	zomé	věo	kníže	moře	psaní
muže	meče	země	věci	knížete	moře	psaní
muži, ovi	mečí	zemí	věci	knížeti	moři	psaní
muže	meo	zemí	věo	kníže	moře	psaní
muži	mečí	země	věci	kníže	moře	psaní
muži, ovi	mečí	zemí	věci	knížeti	moři	psaní
mužem	mečem	zemí	věci	knížetem	mořem	psaním.

Množné číslo.

muži	meče	země	věci	knížata	moře	psaní
mužů, úv	mečů, úv	zemí	věci	knížat	moří	psaní
mužům	mečům	zemím	věcem	knížatům	mořím	psaním
muže	meče	země	věci	knížata	moře	psaní
muži	meče	země	věci	knížata	moře	psaní
mužích	mečích	zemích	věcích	knížatech	mořích	psaních
muži	meči	zeměmi	věcmi	knížaty	moří	psaními.

Vzory úzkého zakončení mezi sebou vespolek přirovnajte a toto sobě pamatujte:

1. Podle vzoru *muš* a *meč* skloňují se v jednotném čísle také některá jména na **-l** nebo na **-n** a na **-t**; jako: učitel, učitel-**e**, kašel, kašl-**e**, ječmen, ječmen-**e**, loket, lokt-**e**.

2. Jména vycházející na **-ce** mají 5. pád jako první; ta, která vycházejí na **-ec**, dostávají **-če**; ku př.: přísný soudce! mocný tvůrce! dobrý otče! milý chlapče!

3. Slovo *přítel* v množném čísle má *přátelé*, ve 2. pádu *přátele*, ostatně se skloňuje podle *holub*.

4. Slovo *peníz*, když se mluví o kusích jednotlivých, skloňuje se v množném čísle takto: peníze, penězů, penězům, peníze, penězích, penízí; když se mluví o sumách, tehdy má ve 2. pádu peněz, ve 3. penězům, v 6. penězích, v 7. penězi.

5. Podle vzoru *věc* skloňují se také některá jména ženská, která se končí obojetnou souhláskou, ač mají-li v 2. pádu **-i**, jako: hloub, otep, sůl, ves, haluz; která mají ve 2. pádu **-ě**, skloňují se dle *země*, krom ve 4. pádu, jenž roven jest prvnímu.

Osadní jména: Čáslav, Chrudim, Příbram a t. d. mají 2. pád na **-ě**: Čáslavě, Chrudimě, Příbramě. Sic jinak skloňují se dle vzoru *věc*.

6. Slovo *dítě* se v množném čísle skloňuje podle vzoru *věc*; *lidé* má ve 4. pádu *lidi*, v ostatních pádech řídí se též dle vzoru *věc*.

§ 52. Skloňování podstatných v dvojném čísle nyní jen kusé jest, jelikož se jen některých přípon dvojných, sic jinak vůbec množných užívá.

Podstatná jména: *oko*, *ucho*, *ruka*, *noha*, *rameno*, *koleno* — skloňují se takto:

očí	uší	ruce	nohy	ramena	kolena
očí	uší	rukou	nohou	ramenou	kolenou
očíma	ušíma	rukám	nohám	ramenům	kolenům
očí	uší	ruce	nohy	ramena	kolena
očí	uší	ruce	nohy	ramena	kolena
očích	uších	rukou	nohou	ramenou	kolenou
očíma	ušíma	rukama	nohama	ramenoma	kolenoma

Chybny jest 3. pád na -oum: rukoum, nohoum a t. d. místo pravidelných tvarův: rukama, nohama, kolenoma u t. d., které však nyní jsou zastaralé, ustoupivše tvarům množným: rukám, kolenům a t. d.

Úloha. Skloňte dle předcházejících vzorů některá z těchto slov: cinař, zajíc, vrabec, obyvatel; mič, kraj, věnec; záře, růže, hráz, postel, jabloň; smrt, vlasť, myš, pec, řeč; jehně, kachně, ssele, ptáče, poupě, srdce, lože, labe, strniště; znamení, křoví; ku př.: Každá nemoc má svou příčinu. Příčiny nemocí bývají rozličné. Proti nemocí užíváme léků. Lékař nejprve musí nemoc poznati. Nemoci, jak jsi trapná! V nemocí buď trpělivý! Tělo nemocí chřadne.

Úloha. Napište následující věty v čísle množném: Hráč mrhá čas i peníze. Chlapec hraje míčem. Vrabec škodí v stodole i v zahradě, zajíc na poli. Tvář vaše vždy buď čistá! Mnohý člověk z lázně do lázně chodí, by nabyl zdraví. Cnostný člověk u Boha dojde odměny. Poupě rozkvétá, rozkvetlá růže opadává. Dřevaři skáceli jedlí i borovici. Nevéřime ani lháři ani pochlebníku. Neublížujte zvířeti! Matka pečuje o dítě své. Někteří ptáci přebývají při domě nebo v zahradě, jiní na poli nebo v lese.

II. Zájmena osobná.

§ 53. Slova, která se kladou na místě jmen osob, slovou *zájmena osobná*; ku př.: Já a ty jsme spolužáci. My i vy bydlíme v jedné ulici. Pomoz bližnímu, i on pomůže tobě. Duše

naše neumře, *ona* bude žítí na věky. Neubližuj zvířeti, *ono* cítí bolest jako *ty*.

§ 54. Ze osobným zájmenem *troji osobu* znamenáme, řečeno již v § 19.

K osobným zájmenům počítá se také *zvratné* zájmeno *se*, které ukazuje, že činnost podmětu k němu se zase navrácí; ku př.: vidím *se*, slyším *se*, třesu *se*, hovím *si*.

§ 55. Zájmena osobná vyslovujeme v řeči jen tenkrát, když mluvíme s důrazem; pakli mluvíme prostě, zamlčujeme je; ku př.: *My* pracujeme, co *vy* zahálíte? Dnes nepracujeme, ale odpočíváme.

§ 56. K osobám dospělým promlouváme druhou osobou čísla množného; ku př.: *Vy* jste mým dobrodincem. Kdy jste, pane, vyšli na procházku? Prosim vás, abyste mně byli nápomocen. — Ze zdvořilosti užíváme místo zájmena *Vy* podstatného jména *Vašnost*, které zkráceno jest ze slov: *Vaše milost*; ku př.: *Vašnosti* jste mým dobrodincem.

Skloňování osobných zájmen.

§ 57. Zájmen osobných užíváme ve všech pádech, rovněž jako jmen podstatných. Skloňují se takto:

Jednotné číslo.

1. osoba:	2. osoba:	3. osoba:		
já	ty	on,	ona,	ono
mne	tebe	jeho	jí	jeho
mně, mi	tobě, ti	jemu, mu	jí	jemu, mu
mě (mne)	tě (tebe)	jej (jeho)	ji	je
já	ty	on	ona	ono
mně	tobě	něm	ní	něm
mnou	tebou	jím	jí	jím

Množné číslo.

my	vy	oni	ony	ona
nás	vás		jich	
nám	vám		jim	
nás	vás		je	
my	vy	oni	ony	ona
nás	vás		nich	
námi	vámi		jimi.	

§ 58. Zvratné zájmeno takto se skloňuje:
 1. pád —; 2. *sebe*; 3. *sobě, si*; 4. *se, sebe*;
 5. —; 6. *sobě*; 7. *sebou*.

§ 59. Třetích pádů *mně, tobě, sobě, jemu*, jakož i pádův čtvrtých *mne, tebe, sebe, jeho* užíváme, když mluvíme s důrazem, anebo když stojí před nimi předložka; sic jinak klademe krátké tvary: *mi, ti, si, mu, mě, tě, se, ho*; ku př.: *Mně se líbí ta květina; tobě-li se nelíbí? Ta květina se mi líbí; líbí-li se ti také? Jeho* jsem spatřil, an se obracel právě cestou v levo. *Toť přítel můj; což ho neznáš?*

§ 60. Po předložkách souhláska **j** mění se v **ň** ve slovích: *jeho, jemu, jej, ji, jí, jich, jim, je, jimi*, a proto mluvíme a píšeme: od něho, k němu, při ni, pro ni, bez nich, za ně, s nimi a t. d. *Proň, oň, zaň, naň* složeny jsou z předložky a ze staročeského čtvrtého pádu rodu mužského **i**: *pro-i = pro-ň, o-i = o-ň*.

Úloha. Přepište následující věty a místo zájmena osoby druhé postavte zájmena osoby první, nebo osoby třetí: Řádní lidé konají svědomitě povinnosti své; i také ty máš povinnosti. Dobří lidé budou

si tebe vážiti, ač budeš-li věrně konati, co ti uloženo. Budou tě chváliti, o tobě dobře mluviti a s tebou rádi zacházeti.

Úloha. Vyslovte následující věty tak, aby osobná zájmena zastoupena byla kteroukoli jinou osobou čísla jednotného nebo množného: V hoři a v zármutku utíkám se k Bohu; On nejlépe potěší mne. Bůh mě vidí všude, ač já Jeho viděti nemohu. Bůh ví o mně, pečuje o mě a zůstává se mnou, ať jsem kde jsem. Ku př.: Člověk v hoři a v zármutku utíká se k Bohu; On nejlépe potěší jeho. Bůh jej vidí všude, ač on nemůže Jeho viděti. Bůh ví o něm, pečuje oň a zůstává s ním, buď on kde buď.

Osobná zájmena, vztahující se k osobám, ku kterým list píšeme, poznačujeme velkým písmenem; ku př.: Oznamuji *Ti* s radostí, že se bratr můj již pozdravil; on si *Těbe* přeje viděti a mluviti s *Tebou*. I prosí *Tě*, abys navštívil jej. Buď zdrav!

§ 61. Zájmena: *kdosí, někdo, nikdo, leckdo, cosi, něco, nic, ledaco, kdokoli, cokoli, některý, nějaký, každý, žádný, všeliký* a t. d. kladou se místo jmen osob nebo věcí neznámých čili neurčitých, i slovou *zájmena neurčitá*. Ku př.: *Kdosí* vypravoval, že se v báni na věži *ledaco* našlo, ale *nikdo* tomu nevěřil. *Co tobě koli* rodičové nařizují, toho vykonati *žádný* neotálej!

Užívání pádů ve větách.

První pád.

§ 62. První pád buďto bývá ve větě *podmětem*, anebo stává ve výroku s časoslovy: jsem,

zůstanu, jmenuji se, slovu, říkají mi, jsem křtěn, ku př.: *Andělé jsou pouzi duchové. Každý člověk jest náš bližní. Králík jest hlodavec. Zůstanu vždy tvůj přítel. První arcibiskup Pražský jmenoval se Arnošt. Nejvyšší hora v Čechách slove Sněžka. Nejhlubší propast na Moravě nazývá se Macocha. Mé sestře říkají Anna; já jsem křtěn Ivan.*

Pakli se jménem podstatným znamená stav osoby, tehdy s týmiž časoslovy stává ve výroku 7. pád; ku př.: *Svatý Vojtěch byl druhým biskupem Pražským. Můj bratr bude vojákem. Lev nazývá se králem zvířat.*

Úloha. Vypište z čítanky deset vět, kde první pád stojí ve výroku s časoslovy: býti, zůstatí, slouti, jmenovati se, nazývati se.

Druhý pád.

§ 63. Druhý pád stává ve větě:

1. při jiném podstatném jméně, a tu slove *přivlastek*; ku př.: *Dábel v ráji na sebe přijal podobu hada. Světlo měsíce a hvězd jasné jest, ale nehřeje. Rozum člověka činí pánem země. Květ mladosti jest krátký sen. Užitek zvířat a rostlin jest rozmanitý. Vůně fialek a karafiátů jest lahodná. Jelen jest zvíře postavy štlhlé. Hrady mraků vystupují na obloze. Mlynář semlel dvě míry žita a míru pšenice. Lepší hrst jistoty než pytel naděje. Včelař z úlu vyřízl plást medu. Dívka vyšíla klubko nití.*

Při jménech osob, zvířat a rostlin místo druhého pádu užíváme jmen přídavných; ku př.:

Město *Davidovo* (město Davida), srst *liščí* (srst lišky), kůra *dubová* (kůra dubu). — Pakli přivlastek ten při sobě má ještě sám nějaké jiné určovací slovo, tehdy nemění se v přídavné, ale zůstává v pádu druhém: Město Davida *krále*, srst *červené* lišky, kůra *starého* dubu.

Úloha. V následujících větách místo ležaté čárky připište druhý pád podstatného jména: Zahálka jest počátek —. Naše země má podobu —. Zápach — není příjemný. Temena — bývají lesem porostlá. Obapol — leží Praha. V chrámě u sv. Víta v Praze jest památná kaple —, stříbrný náhrobek — a skvoštné hrobky —. Štěpování — a pěstování — jest práce zahradníková. Rachot — oznamuje bouři. Krůpěj — se třpytí. Hlávka — bývá tvrdá. Čeho můžeme míti náruč, koš, svazek, přadeno, homoli, bochník, krušec?

Úloha. Vypište z čítanky věty, v kterých stojí druhý pád při jiném podstatném jméně.

2. Druhý pád stává ve větě při některých časoslovec, i slove tu *doplňk*; ku př.: Řemeslníci při práci užívají *nástrojů*. Ke psaní potřebujeme *pěra, papíru a inkoustu*. Každý jest povinen hájiti svého *dobrého jména*. Hříšník se bojí *trestu*. Chopte se *práce!* Varuj se *zlých tovaryšů*, a chraň se *jich* jako *hada* jedovatého! Ezau se odřekl *prvorozenství*. Strídmý člověk obyčejně požívá *stálého zdraví*. V cizině naučíme se *vážiti sobě vlasti*.

Úloha. Vypište časoslova z předcházejících vět, a pamatujte si ještě tato: želeť, pykati, litovati, šetřiti, lekat se, hroziti se, zmocniti se.

Úloha. Následujících vět doplňte druhým pádem: Opatrné
 Leno se štítí —. Kajíci hříšník lituje —, te-
 ditě šetří —. Truhláři při práci užívají —. Včela
 saři — a zedníci —. Zajíc se léká —. Včela
 si hledí —. Vojáci se chopili —. Jestráb se pustil za
 holubem a zmocnil se —.

3. Druhého pádu užíváme s časoslovy zápornými a s časoslovy, která složena jsou s předložkami *na, do, po*; ku př.: **Na** poušti není *vody*. V Čechách a na Moravě není *krušné soli*. Proti věku není *léku*. Nekaz *ničeho* bez potřeby! Kdo doma *radosti* nemá, jinde jí darmo hledá. Šli jsme na houby, ale nenašli *jsme jich*. Neklať *hrušek*, až dozrají. — Ženci na *žali pšenice*, vazači navázali *snopů*. Lamači *nalámali kamene*. Natrhejte *květin!* Pocestný *nemohl se nikde cesty* doptati. Dělníci dokopali *se vody*. Havíři dobyli *zlata a stříbra*. Marnotratník pozbyl *zdraví i statku*. Žena pozdvihla *hlavy*.

Úloha. Časoslova v následujících větách vyslovte záporně, anebo je složte s předložkou *na*: Děvečky trhaly trávu a jetel. Dřevaři řezali špalky a štípali polena. Nádenníci kopali písek a hlínu. Děvčata trhaly květiny a vily věnce. Včely nosily med do úlu. Vážili jsme vodu. Kupec koupil kávu, cukr a koření. Přadlena předla přízi a soukala niti. Švadlena šila košile.

Úloha. Jména, která jsou tuto v závorkách, položte do druhého pádu: Kde není (žalobník), tam není (soudce). Za prokázané služby (odplata) nežádej! Neviděli jsme v zahradě ani (bratr) ani (sestra). Ve studni nebylo (voda). Nepřelejte (džbán)! Netrhejte

(listy ani květy)! Navezli jsme domů (seno, jetel a otava). Po bouři přibylo (voda). Požívejte střídně (pokrm, nápoj i zábava)! Chlapec, když chybil, doprosíl se (odpuštění).

4. Druhý pád klademe s některými přídavnými jmény; ku př.: Lakomec žádostiv jest *peněz*. Pracovitý dělník hoden jest *mzdy*. Pilné dívky bedlivy jsou *práce*. Posel povědom jest *cesty*. Nemocný nebývá *mocen řeči*. Buďte pamětlivi *rady* otcovy a *napominání* matčiny. Stromy z jara byly plny *květu*. Kníže Oldřich byl *lovu* milovný. Spravedliví *radosti* nebeských účastni budou.

Úloha. Z předcházejících vět vypište přídavná jména, s kterými spojen jest druhý pád.

Úloha. Přepište následující věty a jmen v závorkách položených užitje k doplnění přídavného jména: Mnohé dítě není hodno (láska rodičů). Nebesa plna jsou (sláva Boží). Pyšný žádostiv bývá (čest a chvála). Lenoch není hoden (útrpnost). Naši předkové byli milovní (orba, řemeslo a zpěv). Svatopluk, když byl blížek (smrť), napomínal synů svých k svornosti. Rodiče vám prokazují nesčíslná dobrodiní; buďte (ona) pamětlivi! Člověk nelidský prázen jest (cit). Chovejte se tak, abyste byli hodni (pochvala)!

5. Druhý pád stává s předložkami: *bez, do, dle, podle, vedle, kromě, od, okolo, vůkol, u, ze*; ku př.:

bez = Dívka *bez cnosti* jest růže *bez vůně*.

Bez práce nikdo nejlí koláče.

do = Řeky vylévají se *do moře*. Odevzdejme se *do vůle Boží!*

dle, podle, vedle = Nemocný spravuje se *dle předpisu* lékařova. *Podle řeky* vede cesta. Posadte se druh *vedle* druhu.

kromě = *Kromě Boha* není Hospodina. Nemám přítele *kromě Tebe*.

od = Josef *od* svých *bratři* prodán byl do Egypta. *Od Boha* máme život i smrt.

okolo, vokol = Naše země koluje *okolo slunce* a měsíc *okolo země*. *Vokol města* roste víno.

z = *Z jara* vše se zelená. Uhlí kopá se *ze země*. *Ze dřeva* dělá se rozličné nářadí.

u = Na slunci teplo, *u matky* dobro. Řeka Morava *u Děvína* do Dunaje padá. Pomněnka roste *u potoků*. Rady hledej *u moudrého*! Peněz *u sebe* nemám. (O *u* místo *v*, *ve* viz § 67.)

Úloha. Podstatná jména, která jsou v závorkách, připojte k předložkám: Tkaniny dělají se z (vlna, bavlna, len, konopí, hedvábi, lýko neb síti). Bez (světlo) nemůžeme viděti, bez (vzduch) nemůžeme slyšetí. Tělo bez (duše) jest mrtvo. Z Lince přiváží se sůl do (Budějovice). Zrak si kazí, kdo hledí do (světlo). Vrba a olše rostou podle (potok). Žáci se učí psáti dle (předpis). Vedle (kostel) stává fara. Múrky rády létají okolo (světlo). Světlo přichází od (slunce). Eliáš vzat byl na ohnivém voze do (nebe).

Úloha. Vypište z čítanky po dvou větách na každou předložku druhého pádu!

Třetí pád.

§ 64. Třetí pád stává ve větě:

1. s některými časoslovy, a tehdaž je doplňkem; ku př.: Pohané se kořili *modlám*; my se klaníme živému *Bohu*. Odvykejte *hněvu*, *pyše* a *zahálce*, a přivykejte *mírnosti*, *pokoře* i *pracovitosti*. *Pravdomluvnému* věříme na slovo. Ve škole se učíme *mluvnici* a *pravopisu*. *Nikomu* svévolně neubližujte! Poslušný koná ochotně, co se *jemu* koli poručí. *Bohatství lakomci* neprospívá. *Rád dávej chudým* almužnu!

Úloha. Z předcházejících příkladů vypište časoslova, kterými se řídí třetí pád, a pamatujte sobě ještě tato: cvičiti se, děkovati, hověti, rozuměti, smáti se, věřiti, žehnatí a t. d.

Úloha. Doplňte těchto vět třetím pádem: Bůh pomáhá (člověk). Žáci odpovídají (učitel). Máme tužiti tělo své a zvykati (práce, horko, zima, žízeň, hlad). Anděl se ukázal ve snách (Josef). Noe zdělal oltář (Hospodin). Židé často se dopouštěli modlářství a klaněli se (obrazy) ze dřeva nebo z kamene. Cokoli uděliš (nuzný), Bůh odplatí (ty). Strídmost prospívá (zdraví), nestřídmost škodí (ono). Otěte rodiče své a služte (oni), když zestárnou. U jezera byly dvě lodi, jedna patřila (Petr a Ondřej), druhá (Jan a Jakub).

2. Třetí pád stává ve větě s přídavnými jmény: dobrý, křivý, milý, milostivý, nápomocný, platný, příhodný, prospěšný, škodlivý, známý; ku př.: Nebud' kriv žádnému *člověku*. Čím kdo lepší jest, tím *lidem* milejší. Vzduch *lidem*

i *zvířatům* k dýchání jest potřebný. Některá zvířata jsou *nám* užitečná mlékem. Výpary z bahnišť a z kalužin škodlivy jsou *zdraví* lidskému. Některé plyny *plicím* škodí, ale *žaludku* jsou prospěšny. Poslouchejte rodičů, a v práci buďte *jím* nápomocni!

Úloha. Následujících přídavných jmen doplňte třetím pádem: Bůh milostiv jest všem (tvorové). Cizinec tento podoben jest mému (bratr). Přílišné vedro obtížno jest (lidé i zvířata). Některé hry (děti) jsou nebezpečny. Buďte nápomocni svým (bližní). Mírné počasí příznivo jest (květ, zelina i osení). Příteli, navštívte nás, budete (my) vítán! Příchod váš milý bude také našemu (bratr). Oběť Abelova byla příjemna (Bůh).

3. Třetího pádu užíváme s předložkami *k*, *proti*, *vstříc*; ku př.:

k = Bohatství vede *k* *pýše*, chudoba *k* *závisti*. *Ke* *koňům* se nepřibližujte! Člověk stvořen jest *k* *práci* a ne *k* *zahálce*.

Slovy „podobati se, podoben“ řídí se buď 3. pád prostý anebo s předložkou *k*: kozípysk podobá se bolehlavu a = *k* bolehlavu. Semeno blínové podobno jest máku a = *k* máku.

vstříc = Když se sv. Vojtěch vracel do Prahy, šel *jemu* *vstříc* všecken lid.

proti = Nečiň nikdy, co jest *proti* *zákonu*. *Proti* *proudu* a *proti* *větru* plavci často marně se namáhají.

Úloha. Vypište z čítanky věty, v kterých jest 3. pád podstatného jména s předložkou.

Čtvrtý pád.

§ 65. Čtvrtý pád stává ve větě:

1. s přechodnými časoslovy, a tehdaž bývá doplňkem; ku př.: Kazi, nejstarší dcer Krokových, znala *léčivou moc* bylin, a uměla hojiti *bolesti a neduhy lidské*. Libuše *Přemysla* zvolila za manžela svého. Divoci Tatarové asi před 600 lety *pustošili úrodné krajiny* na Moravě. Slovo dělá *cest*, lhář jen v hanbě jest. Hříšná radost plodí *žalost*. Každý pták *své hnízdo* chválí. Dobré děti *ctí rodiče své*.

Úloha. Napište z čítanky 10 vět, ve kterých časoslovo jest se čtvrtým pádem.

Úloha. Napište, jaké částky má na těle pták, jaké ryba; jmenujte druhy půdy, kterou zdělává rolník; budovy, které staví zedník; nářadí, které dělá kolář a t. d.

2. Čtvrtý pád stává s předložkami: *mimo, ob, přes, pro, skrz*; ku př.:

mimo = Votava *mimo dobré perly* chová také zlatý písek. Nebudeš mítí bohů jiných *mimo mě*.

ob = V létě se koupáváme *ob den*. Přestupný rok připadá *ob čtyry léta*.

přes = Isrealité *přes rudé moře* přešli suchou nohou. Vojsko vtrhlo *přes hranice* do země. Přišla ke plotu, skočil jsem *přeseň* (přes něj).

pro = Bůh trestá lidi *pro hříchy*. Neučíme se jen *pro školu*, ale také *pro život*. Což

bych *proň* (pro něj) nepodstoupil? *Proč* (pro co) mu nedáš oddechu?

skrz = *Skrz jednoho člověka* přišel hřích na tento svět. Blesk projel *skrze strop* do světnice. Cesta vede *skrz les*.

Místo předložky *skrz* s pádem čtvrtým, raději užíváme pádu sedmého.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět, v kterých jsou podstatná jména s předložkami čtvrtého pádu.

Úloha. Vyslovte sedmým pádem okolnost místa, která se v následujících větách vyjadřuje s předložkou *skrz*: Jeli jsme *skrz les*, přišli jsme *skrz bránu*, brodili jsme se *skrz vodu*, cesta se táhne *skrz údolí*, potok protéká *skrz louku*, silnice vede *skrz město*, pěšinka jde *skrz zahradu*.

Šestý pád.

§ 66. Předložkou *při* řídí se *šestý pád*; ku př.: *Při smrti Ježíše Krista* zatmělo se slunce. V lese stojí stromy hustě *při sobě*. *Při kraji* řek a potoků drží se malé ryby. *Při bouři* chvěje se vše stvoření.

Předložky s dvěma pády.

§ 67. Předložkami *o*, *ve*, *na*, *po* řídí se *čtvrtý* a *šestý pád*; ku př.:

o = Kdo stojí *o cizí*, přichází *o své*. Stařec podpírá se *o hůl*. Půjďme *o den* dříve. Otec stará se *o rodinu*. *Oč* (o co) se spolu sváříte? Snadný jest smír; jen se *oň* (o něj) shodněte. —

Kristus vydal svědectví o Janovi. O sv. Janě dozrává luční tráva. Žebrák chodí o holi. Vyučování školní počíná se o druhé hodině.

v = V Boha doufej v zármutku svém! Důvěrovati veň (v něj) nepřestaň! David Goliáše udeřil v čelo. Uzdraven byl služebník v tu hodinu. Več (ve co) mě chceš přivésti? — Až budeme v hrobě, promění se tělo naše v prach a v popel. Pstruh žije ve vodách pramenitých. Král Ladislav zemřel v mladém věku.

Před slovy na *v* se předložka *v* mění v *u*: Páry se srážejí u vodu. Chrousti na jaře u velikém množství obletují stromy. Někdy se proměna tato děje též před *p*: u prostřed města.

na = Bláhovec jest, kdo se spoléhá jen na svou sílu. Dříví máme na celou zimu. Přijde na lenocha nouze jako běhoun, i nalehne naň (na něj) jako černý mrak. Pomysli, nač (na co) se vydáváš. Pohled na hvězdnaté nebe rozkoší naplňuje srdce naše. — Na pouťi vzdější člověka mnohé nesnáze potkávají. Moravané zachráněni byli na Hostýně. Na výsluní daří se rostliny.

po = Po dnešní den nepršelo. Vůz stál ve vodě až po nápravu. Až po pás šla mně tráva. Až po kolena jsem se zarousal. Zejtra poň (po něj) rádi pošlete. — Břečtan pne se po stromech, po skalách a po zdech. Po sněhu jezdíme na saních, po vodě na lodích. Dešťovky po dešti vylézají ze země. Ptáka poznáme po peří, blázna po řeči.

Úloha. Vypište z čítanky po dvou větách s předložkami: *o, ve, na, po* — a poznamenejte číslicí pád, jenž každou tou předložkou se řídí.

§ 68. Předložkami: *mezi, nad, pod, před* řídí se *čtvrtý a sedmý pád*; ku př.:

mezi = Půjdu *mezi přátely*. Řeka vniká *mezi dvě skály*. Jestřáb vrazil *mezi holuby*. — Mnohé řeky tekou *mezi skalnatými břehy*. Morava leží *mezi zemí českou a uherskou*. Ať není sváru *mezi mnou a mezi tebou*.

nad = Nikdo nevynášej se *nad jiného*, ani se *nadeň* (nad něj) méně lepším. Mraky vystupují *nad město*. — Obloha nebeská klene se *nad širým mořem i nad pevnou zemí*. *Nad každým krokem našim* bdí Hospodin. Bůh dal člověku moc *nade všemi věcmi*, které jsou na zemi.

pod = Přišel z deště *pod okap*. Jakub položil sobě kámen *pod hlavu* a usnul. Potápěči spouštějí se *pod vodu*. *Pod len* má býti země kyprá. *Kdo len seje*, třeba, aby *podeň* (pod něj) dobře podoral. — Ponravy tři neb čtyry léta žijí *pod zemí*. Vlaštovky dělají si hnízda *pod střechou*. Nic *pod sluncem* není dokonalého.

před = Mojžíš stoupil *před krále*, i přivedl *předeň* (před něj) i bratra svého Árona. Děti vyšly *před dům*. Nepřátelé vtrhli *před město*. — Ukryli jsme se *před deštěm*. Abraham seděl *přede dveřmi* stanu svého. Sekáči vycházejí na louku *přede dnem*. *Před časy* v Čechách, na Moravě i ve Slezsku mnoho hradů stávalo.

Úloha. Pozorujte, co znamenají podstatná jména spojená s předložkami *mezi, nad, pod, před* — po otázkách *kam, kde* nebo *kdy?* a vypište z čítanky po dvou větách s těmi předložkami!

Předložky se třemi pády.

§ 69. Předložkami *s* a *za* řídí se *druhý, čtvrtý* a *sedmý pád*; ku př.:

s = Děšť padá *s mračen*. Raněný vojin spadl *s koně*. Bez Božího dopuštění ani vlas *s hlavy* nesejde (odkud?). — Máme mouky *s potřebu*. Nemám ani *s ousto* chleba (odkudž: sousto). Natrhali jsme *s koš* ovoce (mnoho-li?). Nejssem *s to*, abych ti pomohl. Učiním, *seč* (se co) budu. — Mnohý počal hospodařiti *s práznyma rukama*, ale *s příčinnivostí* a *s důvěrou* v Boha. Kdo není spokojen *s sebou*, není spokojen *s lidmi*. Svatý Cyril *s bratrem svým Metodějem* z Bulhar přišel do Moravy. —

za = Vyšli jsme *za tmy* a *za světla* jsme se vrátili. *Za krále Václava I.* vtrhli Tataři do Moravy. *Za starých časů* mělo se *za to*, že země stojí, a slunce že se točí okolo ní (kdy?). — Vedl jsem bratra *za ruku*. Nikdy nebude, abychom Bohu *zač* (za co) děkovati neměli. Buď vděčen *za prokázaná dobrodini*. Kdo se *za svůj jazyk* stydí, hoden jest potupy všech lidí (zač a za koho?). — Cnost doprovází nás až *za hrob*. Slunce se sklání *za hory* (kam?). — Přijdeme *za hodinu* (kdy?). — Slunce stojí *za horou*. *Za městem* jsou sady a vinice. *Za pyšným* jde ponížení. Vojsko hnalo se *za nepřítelem*.

§ 70. Pozorujte tyto věty a povězte, co znamená předložka *z*, a co předložka *s*: *Z větvi* vyrůstají ratolesti. *S větvi* opadalo ovoce. Vyndej knihu *ze stolu!* Utřete prach *se stolu!* Oheň vyšel *ze střechy*. Šindel spadl *se střechy*.

Úloha. Vypište z čítanky po šesti větách s předložkami *s* a *z*, a ku každé větě připište, po jaké otázce stojí podstatné jméno, které je s nimi spojeno.

Úloha. Vypište z článku 150. všecka podstatná jména s předložkami a připište ku každému otázku i pád; ku př.:

- z Brna* — odkud? 2. pád;
- přes půl hodiny* — jak dlouho? — 4. pád;
- do Blanska* — kam? 2. pád.

III. Jména přídavná.

§ 71. Jména přídavná bývají ve větě buď výrokem, anebo stávají co přívlastek při jméně podstatném, přijímajíce jeho rod, číslo a pád; ku př.: *Věrný přítel* jest *vzácný*. *Dobré* perly bývají *kulaté, bílé a lesklé*. Abychom se *dobrým* lidem zalíbili, potřebí nám ne *pěkného* roucha, ale *pěkné* duše. *Voda pramenitá* jest *tvrdá*. Po smrti *Dětmarově* zvolen byl sv. *Vojtěch* na biskupství *Pražské*.

Úloha. Jmenujte rozličné věci a povězte o nich, jaké jsou dle barvy; ku př.: *Mléko* jest *bílé*, *krev* jest *červená*, *obloha* jest *modrá* a t. d.

Úloha. Přidejte k těmto přídavným vhodná podstatná jména, a utvořte věty: *pilný, bedlivý, pracovitý,*

hladový, mlsný, žízňivý, ukrutný, žravý, bujný, rychlý, čiperný, svižný.

§ 72. Dle svého zakončení jsou přídavná jména 1. *určitá*, 2. *neurčitá*, 3. *přisvojovací*.

Určitá jména přídavná.

§ 73. Určitá jména přídavná končí se vždy *dlouhou samohláskou* a jsou dvojí, totiž: 1. *trojiho východu*, 2. *jednoho východu*.

§ 74. Určitá přídavná *trojiho východu* jsou taková, která vycházejí v rodu mužském na *-ý*, v ženském na *-á*, ve středním na *-é*. Stojí-li při mužských jménech životných, přibírají v čísle množném *-í*, při neživotných mužských a při ženských přibírají *-é*, při středních *-á*; ku př.:

dobrý přítel	—	dobří přátelé,
štíhlý strom	—	štíblé stromy,
plná nádoba	—	plné nádoby,
úrodné pole	—	úrodná pole;
štíhlý strom	—	štíhlí stromové,
hluboký potok	—	hlubocí potokové.

Před *i* v množném čísle mění se tvrdé souhlásky v sykavky; koncovky *-ský* a *-cký* mění se v *-ští* a *-čtí*; ku př.: Arabský a turecký kuň — arabští a turečtí koňové.

Úloha. Vypište z čítanky deset vět, ve kterých jsou jména přídavná trojiho východu.

Úloha. Převeďte tyto věty v číslo množné: Unavený dělník rád si odpočine. Mladý ležák, starý žebrák. Věrný přítel jest nad zlato. Široká jest cesta, která ke zkázce vede. Pestré kvítko lahodí oku. Útlé

křídélko motýlovo snadně se porouchá. Parohatý jelen, štíhlá laň a rychlý srnec chováni bývají v oborách. Španělská ovce má jemnou vlnu. Český kůň jest silnější a vytrvalejší než kůň uherský.

§ 75. Určitá přídavná jména trojího východu takto se skloňují:

Jednotné číslo.

<i>Mušský:</i>	<i>ženský:</i>	<i>střední rod:</i>
slabý	slabá	slabé
slabého	slabé	slabého
slabému	slabé	slabému
slabého (ý)	slabou	slabé
slabý	slabá	slabé
slabém	slabé	slabém
slabým	slabou	slabým.

Množné číslo.

slabí (slabé)	slabé	slabá
slabých	slabých	slabých
slabým	slabým	slabým
slabé	slabé	slabá
slabí (slabé)	slabé	slabá
slabých	slabých	slabých
slabými	slabými	slabými.

§ 76. Dle vzoru tohoto skloňujeme také vlastní jména osob a míst, a některá jména obecná: Jesenický, Jablonský, Slaný, Blatná, Hluboká; hlásný, pojezdny, polesný, komorná, panská, vstupné, vkladné, zlatý a t. d.

Úloha. Proměňte tyto věty v číslo množné: Dobrý syn a dobrá dcera vděční jsou rodičům. Jak

šťastní jsou rodiče *dobrého* syna a *dobré* dcery. *Dobrému* synu a *dobré* dceři požehná Bůh. Rodiče milují *dobrého* syna a *dobrou* dceru. *Dobrý* synu a *dobrá* dceru, pomáhejte rodičům! Na *dobrém* synu a na *dobré* dceři Bůh i lidé mají zalíbení. Rodiče když zestárnou, *dobrým* synem a *dobrou* dcerou bývají podporováni.

Úloha. Skloňujte následující slova ve větách: Svižný vrabec, štíhlý strom, pilná včela, úrodné pole.

§ 77. Přídavná jména trojího východu odvozují se příponou *-ý, -á, -é*:

1. z neurčitých jmen přídavných a z přičestí činného i trpného; ku př.:

zdráv	— zdravý, á, é,	padl	— padlý, á, é,
pln	— plný, á, é,	ztvrdl	— ztvrdlý, á, é,
silen	— silný, á, é,	pečen	— pečený, á, é,
syť	— syť, á, é,	umazán	— umazaný, á, é;

2. z podstatných jmen, když je složíme s předložkou *bez*, nebo s přídavnými jmény, anebo s číslovkami:

bez rohů	— bezrohý,
bez hlavy	— bezhlavý,
modré oko	— modrooký,
krátký zrak	— krátkozraký,
jedna ruka	— jednoruký,
osm noh	— osminohý.

Úloha. Z následujících přičestí utvořte přídavná jména, a přidejte je ve větách k podstatným jmenům: zmokl, zvald, uhasl, vzrostl, uschl, ušit, uhřát, pochválen, učen, ochlazen, okopán; ku př.: *Zmoklý* šat studí tělo.

Úloha. Utvořte složená přídavná z následujících slov: černé oko, bystrý zrak, dlouhé ucho, krátká srst, tvrdá hlava, jedna ruka, tři nohy, dvě kopyta, tři slakiky, čtyři křídla; bez zubů, bez listů, bez barvy, bez křídel.

Přídavná jména odvozují se z podstatných jmen:

1. příponou **-ný, -ná, -né**, když označíte chceme látku; ku př.:

žito	—	žitný,	prkno	—	prkenný,
stříbro	—	stříbrný,	kámen	—	kamenný,
kůže	—	kožený,	olovo	—	olověný,
dřevo	—	dřevěný,	sláma	—	slaměný.

Úloha. Napište jména hmot, a odvedte z nich přídavná jména příponou **-ný** nebo **-ěný**!

2. Příponou **-ový, -ová, -ové** ze jmen rostlin a jich plodin, i ze jmen některých jiných hmot; ku př.:

dřevo dubové,	lžíce cínová,
barva růžová,	svíce vosková,
provaz lýkový,	tabulka břidlicová,
polévka hrachová,	péro brkové.

Úloha. Vyhledejte jména věcí, ku kterým by se mohla přidati jména přídavná, odvedená z následujících slov příponou **-ový**: mák, tvaroh, perník, roh, lůž, cihla, žula, pískovec, opuka, javor, topol, smrk, líska, ořech, švestka, jablko.

3. Příponou **-ský** nebo **-cký** ze jmen osob i ze jmen míst a krajin; ku př.:

mužský oděv,	krajské město,
mateřská láska,	rakouské víno,
synovská poslušnost,	řeznický pes,
učitelský stav,	kupecké zboží,
městský dům,	vesnický kostel.

Úloha. Z následujících jmen utvořte přídavná, a užíjte jich ve větách: vojín, mouřenín, měšťan, zeman, učitel, lékař, kněz, lid, úředník, kožišník, myslivec, chlapec, nebe, země, dvůr, krajina, hora, Řím, Morava, Slezsko, Uhry.

§ 78. Určitá přídavná jména *jednoho východu* vycházejí ve všech třech rodech čísla jednotného i množného na -í; ku př.:

jarní vítr	—	jarní větrové,
vodní bylina	—	vodní byliny,
lesní kvítko	—	lesní kvítka,
čapí noha	—	čapí nohy,
račí klepeto	—	račí klepeta.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět, ve kterých jsou přídavná jména jednoho východu.

§ 79. Přídavná jména jednoho východu skloňují se dle následujícího vzoru:

Jednotné číslo.

<i>Mužský:</i>	<i>ženský:</i>	<i>střední rod:</i>
dnešní	dnešní	dnešní
dnešního	dnešní	dnešního
dnešnímu	dnešní	dnešnímu
dnešního (i)	dnešní	dnešní
dnešní	dnešní	dnešní
dnešním	dnešní	dnešním
dnešním	dnešní	dnešním.

Množné číslo

mužského, ženského i středního rodu:

dnešní
 dnešních
 dnešním
 dnešní
 dnešní
 dnešních
 dnešními.

Dle tohoto vzoru skloňují se také podstatná: bližní, kočí, krejčí, lovčí, výběřčí, duchodní, podstarší a t. d. Také vlastní jména Jiří, Jiljí a obecná sudí, purkrabí, nemají-li při sobě přídavného jména.

Úloha. Z následujících vět vypište pády přídavného jména: *Luční kvítí* oku lahodí. Barva *lučního kvítí* jest pestrá. Přílišné parno škodí *kvítí lučnímu*. Hojná rosa občerstvuje *luční kvítí*. Jak krásné jsi, *kvítí luční!* Na *lučním kvítí* oko rádo spočívá. *Lučním kvítím* rády se děti ozdobují.

§ 80. Určitá přídavná jména jednoho východu odvozují se:

1. příponou **-í** nebo **-cí** ze jmen bytosti živých; i říkáme tudíž:

zahrada hrabě cí ,	místo:	zahrada hraběte,
zámek knížec í ,	„	zámek knížete,
hlas lv í ,	„	hlas lva,
srst liš čí ,	„	srst lišky,
maso telec í ,	„	maso telete,
zpěv slav í č í ,	„	zpěv slavíka.

Pakli podstatné jméno před sebou má nějaké určovací slovo, anebo stojí-li v čísle množném, tehdy může státi místo přídavného jména druhý pád;

ku př.: zámek *našeho knížete* (knížeci),
stopa *hladového vlka* (vlčí),
krákání *vran* (vrani).

Úloha. Z následujících podstatných jmen utvořte přídavná, a připojte k nim jména věcí, které těm zvířatům náležejí, anebo které od nich máme: holub, slepice, kohout, krůta, kočka, pes, jehně, ovce, koza, myš, orel, sup, jelen, daněk, kavka, jezvec.

2. Příponou **-ní** ze jmen, kterými chceme označiti místo nebo čas; ku př.:

stromy v lese	— lesní stromy,
kvítí na poli	— polní kvítí,
písek v řece	— říční písek,
květ z jara	— jarní květ,
práce ve dne	— denní práce,
modlitba u večer	— večerní modlitba.

Úloha. Z následujících podstatných jmen odvedte přídavná jednoho východu: louka, potok, les, pole, zahrada, hora, dvůr, hrad, škola, kostel, fara, rok, měsíc, týden, neděle, svátek, sobota, zima, léto.

Neurčitá jména přídavná.

§ 81. Neurčitá jména přídavná bývají ve větě výrokem, i vycházejí v jednotném čísle v mužském rodě na souhlásku, v ženském na **-a**, v středním na **-o**. V množném čísle mají tytéž koncovky jako podstatná jména *širokého* zakončení; ku př.:

žák jest pilen	— žáci jsou pilni,
džbán jest pln	— džbány jsou plny,
dívka jest přívětiva	— dívky jsou přívětivy,
vědro jest prázno	— vědra jsou prázna.

Úloha. Napište v jednotném i v množném čísle věty, ve kterých výrokem jsou neurčitá přídavná jména: zdrav, živ, hoden, pilen, jist, syt, vesel, pamětliv, užitečen, prost, vinen, bedliv.

Přisvojovací jména přídavná.

§ 82. Přisvojovací jména přídavná znamenají, že někomu něco náleží, i odvozují se ze jmen osob lidských, hor a řek, totiž:

ze jmen mužských příponou **-ův, -ova, -ovo**; ze jmen ženských příponou **-in, -ina, -ino**; ku př.: soused**ův** dům, soused**ova** louka, soused**ovo** pole; sestřin**o** oděv, sesř**ina** kniha, sestřin**o** pouzdro.

Úloha. Odvedte prisvojovací přídavná od těchto jmen: otec, syn, zahradník, řemeslník, Karel, Jan, Svatopluk, Lidmila, Eliška, dcera, paní, hraběnka, kněžna, Hron, Váh, Morava, Drava, Sněžka, Oser.

§ 83. Přisvojovací přídavná jména skloňují se v čísle jednotném jako podstatná jména širokého zakončení; jen pátý pád roven jest prvnímu, a sedmý jde podle vzoru *slabýj*.

V množném čísle řídí se 1., 4. a 5. pád podle podstatných jmen; 2., 3., 6. a 7. pád však podle přídavných trojiho východu:

Jednotné číslo.

<i>Mušský:</i>	<i>šenský:</i>	<i>střední rod:</i>
králův	králova	královo
králova	královy	králova
královu	králově	královu
králova (ův)	královu	královo
králův	králova	královo
králově	králově	králově
královým	královou	královým.

Množné číslo:

královi (y)	královy	králova
králových	králových	králových
královým	královým	královým
královy	královy	králova
královi	královy	králova
králových	králových	králových
královými	královými	královými.

Úloha. Vypište z čítanky 10 vět, ve kterých jsou přisvojovací přídavná jména.

Úloha. Místo podstatných jmen, tuto v závorkách položených, napište přisvojovací přídavné a postavte je v příslušný pád: Říše (Svatopluka) rozpadla se pro nesvornost synů jeho. Kníže Hostivit, otec (Bořivoje), byl syn (Neklana). První křesťanská kněžna česká byla Lidmila, choť (Bořivoje). Svätý Václav a Boleslav byli synové (Vratislava a Drahomíry) a vnukové (Bořivoje a Lidmily). Synu (Boleslava) říkali Strachkvas. Po smrti (Jana) nastoupil Karel na trůn Český. Smrtí (Spasitele) vykoupení jsou všickni lidé. V lásce (matky) spočívá štěstí dítěte. Řečiště (Visly) se velmi mění. Voda (Moravy) břehy ryje. Vrchol (Sněžky) opatřen jest hostincem. Temeno (Osera) má podobu sedla. Tok (Mastníka) velmi jest krátký.

Stupňování jmen přídavných.

§ 84. Přirovnáváme-li věci k věcem, shledáme, že jedna věc může mít větší míru nějaké vlastnosti než jiná, anebo že jedna věc může mít největší míru vlastnosti ze všech ostatních; ku př.: palec jest *dlouhý*, stopa jest *delší* než palec, sáh jest *nejdelší* z nich.

§ 85. Větší nebo menší míru vlastnosti na věcech vyjadřujeme *stupňováním* jména přídavného.

Tři jsou stupně jména přídavného:

1. *První stupeň* znamená vlastnost věci beze všeho přirovnání a vyjadřuje se prostým, t. j. nezměněným přídavným jménem; ku př.: *Diamant jest tvrdý. Zlato jest vzácný kov. Sněžka jest vysoká hora.*

2. *Druhý stupeň* znamená vyšší míru vlastnosti nějaké v přirovnání jedné věci ke druhé, a označuje se na přídavném jméně příponou *-ší, -ější* nebo *-ejší*; ku př.: *Diamant jest tvrdší než granát. Zlato jest vzácnější než stříbro. Sněžka jest vyšší než Milešovka.*

Tvrdé souhlásky **h, ch, r** před příponami *-ší* nebo *-ější* mění se v měkké **ž, š, ř**; ku př.:

tuhý	— tužší,	hluchý	— hlušší,
drahý	— dražší,	pestrý	— pestřejší,
tichý	— tišší,	ostrý	— ostřejší.

Přípona *-ký* měnívá se v *-čí* nebo *-čejší*; ku př.:

křehký	— křehčí,	hezký	— hezčí,
mělký	— mělčejší,	horký	— horčejší.

Úloha. Přirovnejte následující věci k věcem, a vyšší míru vlastnosti vyslovte druhým stupněm přídavného jména: Vzduch a voda (lehký). Strom a keř (nízký). Nit a struna (pevný). Řeka a potok (hluboký). V létě noc a den (krátký). Věž a kostel (vysoký). Silnice a polní cesta (široký). Lípa a topol (košatý). Včela a čmelák (pracovitý). Olovo a rtuť

(těžký). Ocel a železo (tvrdý). Cukr a med (sladký).
Ovce a koza (užitečný). Sníh a křída (bílý).

3. *Třetí stupeň* v přirovnání jedné věci k ostatním znamená nejvyšší míru vlastnosti nějaké, a tvoří se z druhého stupně předponou *nej-*; ku př.: Diamant jest kámen *nejtvrdší*. Zlato jest všech kovů *nejvzácnější*. *Nejvyšší* hora na Moravě jest Praděd.

Úloha. Vyjadřete vlastnosti věci v následujících větách třetím stupněm: Železo jest kov *užitečný*, zlato *drahý*. Ovce a kráva jsou *užitečná* domácí zvířata. Léto jest *teplý* čas roční. Zdraví jest *vzácný* poklad. Praha jest *veliké* a *lidnaté* město v Čechách. *Hlavní* a *potřebný* pokrm lidský jest chléb. Voda jest *zdravý* nápoj. Alpy jsou *vysoké* hory v Evropě. Zpěv slavičí jest *libezný*. Vzduch jest těleso *průhledné* a *pružné*. Muchomůrka jest houba *jedovatá*. Na severu jsou krajiny *studené*, na jihu *teplé*. Asie jest *veliký* díl světa.

Nepřavidelně stupňují se tato přídavná jména :

dlouhý	— delší	— nejdelší,
zlý	— horší	— nejhorší,
dobrý	— lepší	— nejlepší,
velký	— větší	— největší,
malý	— menší	— nejmenší,
svatý	— světější	— nejsvětější,
vysoký	— vyšší	— nejvyšší,
hluboký	— hlubší	— nejhlubší,
široký	— širší	— nejširší.

§ 86. Když druhý stupeň přídavného jména jest výrokem, tehdy se předmět porovnáváný bud

klade se spojkou *než* anebo prostě v 2. pádu; ku př.:

Věž jest vyšší než kostel — věž jest vyšší *kostela*.

Měď jest dražší než železo — měď jest dražší *železa*.

Podobně se děje, když výrokem jest třetí stupeň jména přídavného:

Sup jest nejsilnější ze všech ptáků — sup jest všech *ptáků* nejsilnější.

Hedvábní jest ze všech tkanin nejjemnější — hedvábní jest všech *tkanin* nejjemnější.

IV. Zájmena přídavná.

a) Zájmena přisvojovací.

§ 87. Zájmena přisvojovací ukazují, které osobě co patří, i jsou tato:

můj, má, mé,	náš, naše, naše,
tvůj, tvá, tvé,	váš, vaše, vaše.
svůj, svá, své;	

Zájmena *jeho, její, jich* neb *jejich* jsou druhé pády osobních zájmen *on, ona, ono*, a mají platnost zájmen přisvojovacích, když znamenají, že třetí osobě něco náleží.

Úloha. Z následujících vět vypíšte přisvojovací zájmena, a uveďte jich osobu, rod, číslo i pád: Můj strýc, bratr mého otce, staršímu bratru mému velmi jest nakloněn. Anděli Boží, strážce můj, budiž opatrovníkem mým po všecky dny života mého! Necht' neví levice tvá, co činí pravice tvá. Nechej každému, což jeho jest. Bůh zná naše myšlení i skutky naše. Jednání naše vždy buď ušlechtilé. Dobré dítky jsou radost rodičům, dítky zlé jsou zármutek jejich.

§ 88. Zájmen *svůj, svá, své* užíváme za všecky tři osoby, kdykoli osoba, které se něco

přisvojuje, ve větě té jest podmětem; ku př.: *Já mám svou knihu a píšu svým perem; ale ty máš knihu mou a píšeš mým perem. Nebež mé knihy, ale vezmi si svou. Jan ztratil svou knihu, a proto čte v tvé knize. Mám jeho nůž. Máme školní své věci v pořádku. Dejte pozor na své věci i na naše! Žáci bez dovolení učitelova ze svých míst choditi nemají.*

Úloha. Povězte, kterým osobám se něco přisvojuje v předcházejících větách zájmenem *svůj, svá, své*.

§ 89. Přisvojovací zájmena se jako jména přídavná se svým podstatným jménem srovnávají v rodu, v čísle i v pádu.

Můj, tvůj, svůj skloňují se jako přídavná jména trojího východu.

Jednotné číslo:

Množné číslo:

můj	má	mé	moji (mí)	moje, mé	má
mého	mé	mého	mých	mých	mých
mému	mé	mému	mým	mým	mým
mého (můj)	mou	mé	mé	mé	má
můj	má	mé	moji	mé	má
mém	mé	mém	mých	mých	mých
mým	mou	mým	mými	mými	mými.

Původně skloňovala se zájmena *můj, tvůj, svůj* jako osobná *on, ona, ono*; ku př.: *můj, mojemu, mojemu, mojemu, mojem, mojim*; stažením slabik *oje* v *é*, *oja* v *á*, *oji* v *ý* vzniknul kratší způsob skloňování.

Nestaženého způsobu užíváme ještě při jménech živočných v 1. a v 5. pádu čísla množného, pak ve všech pádech jednotného čísla rodu ženského; totiž *moje* (sestra), *mojí, mojí, mojí, moje, mojí, mojí*

§ 90. *Náš* a *váš* skloňují se jako osobná *on, ona, ono*:

Jednotné číslo.

Množné číslo.

náš	naše	naše	naši	naše	naše
našeho	naši	našeho	našich	našich	našich
našemu	naši	našemu	našim	našim	našim
našeho, náš	naši	naše	naše	naše	naše
náš	naše	naše	naši	naše	naše
našem	naši	našem	našich	našich	našich
našim	naši	našim	našimi	našimi	našimi.

Jeho, jich neb *jejich* nesklonují se; jen *jeji* skloňováno bývá podle *dnešní*.

Úloha. Uvedte v celých větách všechny pády těchto podstatných jmen i s přisvojovacími zájmeny: *Náš dům, vaše zahrada.*

b) *Zájmena ukazovací.*

§ 91. Zájmena ukazovací s určitostí ukazují na jednotlivé osoby nebo na jednotlivé věci, mezi ostatními jsoucí; ku př.: *Ten* strom mi se líbí. *Tato* lípa jest košatá. *Tento* hoch pracuje pilně, *onen* se práce štítí. *Jaká* práce, *taková* mzda.

Ukazovací zájmena jsou: *ten, ta, to*; *onen, ona, ono*; *týž, táž, též*; *takový, taková, takové*; *sám, sama, samo*.

Úloha. Vyhledejte v čítance věty, ve kterých při podstatném jméně stojí ukazovací zájmeno.

§ 92. *Ten, ta, to* (složeně: *tento, tato, toto*) ukazuje na osoby a na věci, které dle místa nebo dle času jsou bližší; *onen, ona, ono*

ukazuje na osoby vzdálenější; ku př.: *Tento* strom jest vyšší než *onen*. Václav a Boleslav byli bratři; *onen* byl mírný, *tento* prchlivý.

Zájmena *ten* a *onen* skloňují se takto:

Jednotné číslo.			Množné číslo.		
ten	ta	to	ti	ty	ta
toho	té	toho	těch	těch	těch
tomu	té	tomu	těm	těm	těm
toho, ten	tu	to	ty	ty	ta
ten	ta	to	ti	ty	ta
tom	té	tom	těch	těch	těch
tím	tou	tím	těmi	těmi	těmi.

§ 93. *Týž*, *táž*, *těž* ukazuje na věci již známé; *takový*, *taková*, *takové* ukazuje na věci téhož druhu čili způsobu. Obě tato zájmena skloňují se jako přídavná jména trojího východu; ku př.: 'To jest *týž* most, po kterém jsme přišli. Planá hruška má trpké ovoce; *takové* ovoce není záživné.

Tentýž složeno jest z dvou zájmen ukazovacích, jež obě skloňovati sluší: Dejte mi tři lokte *tohotož* sukna. Lépe však jest mimo 1. a 4. pád užívati prostého *týž*: Dejte mi tři lokte *téhož* sukna. V *touž* dobu, jak zablesklo, i hrom zarachotil.

Sám, *sama*, *samo* stává nejen při jménech podstatných, ale i při osobných zájmenech a skloňuje se jako přídavné jméno *slabý*; jen v 1., 4. a 5. pádu má přípony jako podstatná jména širokého zakončení; ku př.: Já *sám* jsem tebe zavolal. My *sami* jsme zavinili své neštěstí. Potkali jsme sestru tvou *samu*.

Úloha. Na místo čárek vpište vhodné pády ukazovacího zájmena *sám*: Já — jsem s Karlem mluvil. Mne — se týká jeho řeč. Mně — vypravoval, co mu se přihodilo. Viděl mě — a nikoho jiného.

Úloha. Vyjadřete předcházející věty tak, aby zájmeno *sám* ukazovalo na druhou anebo na třetí osobu; ku př.: Ty sám jsi s Karlem mluvil; nebo: Vojtěch sám s Karlem mluvil.

c) Zájmena vztažná.

§ 94. Zájmena vztažná vždy spojují dvě věty, i vztahují se při tom k podstatnému jménu nebo k zájmenu, které v druhé větě položeno; ku př.: Otče náš, *jenž* jsi na nebesích! Bůh, *jemuž* andělé slouží, opatří tebe. Železná ruda, *kteřá* železo k sobě přitahuje, slove magnet. Dítě, *kteřé* se polepšiti nechce, spospíchá v jistou záhubu. *Kdo* nepracuje, (ten) ať také nejí. *Co* tebe nepálí, (toho) nehas.

Podstatné jméno, k němuž se vztažné zájmeno vztahuje, hned před tímto položiti sluší, aby vztah byl snadno poznatelný.

Opravte podle pravidla tohoto věty: Člověk nešťastný jest, který nemá důvěry v Boha. Rádi se k místům vracíme, která nám z prvního mládí jsou známa. Po celé Moravě rozjížděli se volně Tataři, která kromě hrazených měst byla bez obrany.

§ 95. Vztažná zájmena jsou: *jenž*, *kteřý*, *kdo*, *co*.

Jenž skloňuje se v jednotném i v množném čísle jako osobné zájmeno *on*, *ona*, *ono*.

Jednotné číslo:

jenž	jež	jež
jehož	již	jehož
jemuž	již	jemuž
jejž	již	jež
—	—	—
němž	níž	němž
jímž	již	jímž

Množné číslo:

již	jež	jež
jichž	jichž	jichž
jimž	jimž	jimž
jež	jež	jež
—	—	—
nichž	nichž	nichž
jimiž	jimiž	jimiž.

Poznámka. Mužského zájmena *jenž* užívají mnozí v 1. pádu vůbec ve všech třech rodech i v obojím čísle.

Který, -á, -é skloňuje se jako přídavné jméno dle vzoru *slabý*.

Kdo a *co* nemají čísla množného; *kdo* skloňuje se podle *ten*, a *co* podle *ono*; totiž: *kdo, koho, komu, koho, kdo, kom, kým; co, čeho, čemu, co, co, čem, čím*.

Kdo užívá se i za množné číslo: *Kdož* máte pilná zaneprázdnění, nehoňte se po rozkoších. *Kdož* knihy milují, mezi učené se počítají.

Úloha. Vypište z čítanky věty, ve kterých jsou vztažná zájmena, a podtrhněte slova, ku kterým se vztahují.

d) *Zájmena tážací.*

§ 96. *Zájmena který, kdo, co, pak jaký, či* slovou tážací, když se jimi tážeme po osobách anebo po věcech; ku př.: *Který* vrch jest u nás nejvyšší? *Kdo* to učinil? *Co* jsi zavínil? *Jaký* oděv nosíváme v létě? *Či* jest tato kniha?

Jaký, -á, -é skloňuje se podle *slabý*, a *čí* podle *dnešní*.

Místo: *na co, o co, pro co, za co*, říkáme *nač, oč, proč, zač*.

V. Číslovky.

§ 97. Číslovky dle toho, znamenají-li jisté číslo nebo jen pouhé množství věcí, dělí se na *určité* a na *neurčité*; ku př.: Člověk má *pět* smyslů. *Druhý* měsíc v roce slove únor. Víno dle barvy jest *dvoje*, červené a bílé. *Mnoho* čápů, *málo* žab. *Každý* člověk jest náš bližní.

Číslovky určité.

Dle významu jsou určité číslovky tyto: *základní, řadové, druhové, násobné a opakovací*.

§ 98. *Základními číslovkami* poznačujeme číslo věcí k otázce *kolik?* ku př.: Týden má *sedm* dní. Slon má na předních nohách *tři*, na zadních *čtyři* paznehty. Opice umí běhati po *dvou* i po *čtyřech*.

Úloha. Kolik arů má hektar, kolik litrů má hektolitr, kolik kilogramů má cent? Kolik měsíců anebo kolik neděl má rok? Na kolik hodin rozděluje se den? Kolik dní potřebuje země, aby se jednou otočila okolo slunce? Víte-li, kolik noh má vrabec, kolik myš, kolik chroust, kolik pavouk? Kolik křídel má motýl? Kolik máme ročních časů a jak se jmenují?

§ 99. Číslovka *jeden, jedna, jedno* skloňuje se zcela jako zájmeno *ten, ta, to*.

Dva a oba skloňují se ve dvojném čísle; *tři a čtyři* mají zvláštní své sklonění, totiž:

dva, dvě	oba, obě	tři	čtyři (čtyry)
dvou	obou	tři	čtyř
dvěma	oběma	třem	čtyřem
dva, dvě	oba, obě	tři	čtyři (čtyry)
dva, dvě	oba, obě	tři	čtyři (čtyry)
dvou	obou	třech	čtyřech
dvěma	oběma	třemi	čtyřmi.

Všecky základní číslovky od *pěti* až po *sto* příponu *-i* přijímají jen ve 2., 3., 6. a 7. pádu, jinak se nemění; ku př.: Otec *pěti* synů; poručil statek *pěti* synům; mluvíme o *pěti* synech; byl spokojen se všemi *pěti* syny.

Sto má v dvojném čísle dvě *stě*, v množném *sta*; *tisíc* se skloňuje podle *meč*.

§ 100. Číslovky *řadové*, kterýmiž naznačujeme jednotlivé věci v celé řadě, stojí ve větě po otázce *kolikátý?* Skloňují se dle svého zakončení podle *slabý* nebo podle *dnešní*; ku př.: Bořivoj byl *první* kníže křesťanský v Čechách. Měsíc březen jest *první* měsíc jarní a *třetí* měsíc v roce. *Čtvrté* přikázání Boží zní: Cti otce svého a matku svou.

Úloha. Vypíšte z čítanky věty, v kterých jsou číslovky *řadové*.

§ 101. Číslovkami *druhovými* naznačujeme *pruhy* věci k otázce *kolikery?* *kolikero?* ku př.:

Na štěpovaném stromě roste mnohdy *čtveré* i *pateré* ovoce. Pěstujeme v zahradě *dvoje* lilie, *troje* karafiáty a *patery* růže. *Sedmero* hlavních hříchů stojí naproti *sedmeru* cnostem.

Číslovky na *-erý, -erá, -eré* skloňují se jako *slabý*; na *-er, -era, -ero* jako podstatná širokého zakončení.

Úloha. Napište, kolikery máme stromy podle místa, kde rostou; kolikery podle listů, kolikery podle ovoce? Kolikera jsou jablka podle chuti? Kolikery květiny znáte dle barvy? Kolikery tkaniny mohou být dle látky? Kolikerého druhu obilí roste u nás? Kolikero je přikázání Božích? Kolikerou mouku mívá krupar na prodej? Kolikera dle teploty jest voda?

§ 102. *Číslovky násobné* stojí ve větě po otázce *kolikeronásobný*? i skloňují se jako přídavné jméno *slabý*; ku př.: *Jednoduchý* šat příhodný jest na léto. *Dvojnásobnými* okny lépe se chrání příbytky před zimou než *jednoduchými*. Dobře zdělané pole dává užitek *desateronásobný*.

Úloha. Napište druhové číslovky až do dvaceti, příponou *-násobný* utvořte z nich číslovky násobné, a přidejte ku každé z nich jméno podstatné!

§ 103. *Číslovky opakovací*, kterými naznačujeme *opakování děje*, stojí ve výroku po otázce *kolikrát*? a zůstávají neskloněny; ku př.: *Dvakrát* měř, *jednou* řez! *Třikrát* za den zvoní se na klekání. *Asie pětkrát* jest větší než Evropa. Pracovitá včela *stokrát* za den vyletí z oulu. *Pětkrát* dvacet je sto.

Úloha. Kolikrát jest cent těžší než kilogram, kilogram než dekagram? Kolikrát jest větší hektolitr než litr? Kolikrát do roka jest den nejdelsí a noc nejkratší? Kolikrát do roka míváme rovnodenní? Kolikrát za rok obejde země okolo slunce, a kolikrát za ten čas otočí se měsíc okolo země? Kolikrát Petr zapřel Pána Krista? Kolikrát za den chodíme do školy?

Neurčité číslovky.

§ 104. Neurčité číslovky jsou tyto:

Všecek, všecka, všecko skloňuje se následovně:

Jednotné číslo:

1. 5. všecek, všechon, vešken, všeoken	všeoka, všechna,	vše, všechno, všecko
2. všeho	vší	všeho
3. všemu	vší	všemu
4. všeho, všecek, a t. d.	vši, všeoku	vše, všecko, všechno
6. všem	vší	všem
7. vším	vši	vším.

Množné číslo:

1. 5. všioči, všickní, všiohni	všecky, všechny,	všecka, všechna
2. všech, všechněch		
3. všem, všechněm		
4. všecky, všechny	všecky	všecka
6. všech, všechněch		
7. všomi, všechněmi.		

Úloha. Skloňujte dle předcházejícího vzoru: všecek písek, všecka voda, všecko dřevo.

Veškeren, veškera, veškero má 4. a 5. pád v obou číslech jako *všecek*; v ostatních pádech jde podle *slabý*; ku př.: *veškeren, veškerého, veškerému, veškeren, veškeren, veškerém, veškerým* a t. d.

Kolik, několik, tolik, mnoho ve 2., 3., 6. a 7. pádu přibírají příponu *-a*, v ostatních pádech se nemění; ku př.: *Několik* stromů kvete. *Listí několika* stromů uvadlo. *Housenky* uškodily *několika* stromům. *Zahradník* vykopal *několik* stromů, vysázal na každou stranu po *několika* mladých stromech a *několika* stromy ozdobil celou cestu.

Úloha. V předcházejících větách napište místo číslovky *několik* všude číslovku *mnoho*!

Číslovka *málo*, stojí-li při podstatném jméně, nesklonuje se; pakli stojí sama o sobě, sklonuje se rovněž, jako *mnoho*, podle vzoru *slovo*; ku př.: *Kdo si mála* neváží, po *mnohu* ať nebaží; *kdo s málem* není spokojen, *mnoha* není hoden. *Máš-li mnoho*, dávej *mnoho*, *máš-li málo*, i z *mála* uděluj rád chudým.

Úloha. Vyhledejte v čítance některé věty, ve kterých jsou neurčité číslovky *všecken, veškeren, několik, mnoho, málo*.

VI. Časoslovo čili sloveso.

§ 105. Nejdůležitější částka řeči jest časoslovo, protože samo o sobě myšlenku znamená a tudíž i samo o sobě bývá větou; ku př.: *sedím; kreslím; čtouce; neběhejte! přsí.*

§. 106. Časoslovo *byti* znamená, že něco *jest*, že něco *bylo*, anebo že něco *bude*; ku př.: *Bůh jest*, *Bůh byl* a *bude* vždy. *Jest* den. *Byla* noc. *Bude* večer. *Není* tma. *Bud* světlo!

Časoslovo *byti* jest časoslovem pomocným, kdykoli při jiném časoslově stojí a spolu s ním tvoří minulý anebo budoucí čas; ku př.: *Nesl jsem*, *chodil jsi*, *mluvili jsme*, *kráčeli jste*, *budu zpívati*, *budeš volati*.

§ 107. Všecka ostatní časoslova znamenají, buď že podmět něco činí, anebo že se s podmětem něco děje; ku př.: *Slunce vychází*. *Měsíc svítí*. *Hvězdy se třpytí*. *Člověk pracuje* a po práci *odpočívá*. *Byli jsme zkoušeni*. *Dům ten jest přestavěn*. *Obilí jest požato*.

Časoslova rozdělujeme dle významu, dle zakončení a dle trvání děje.

Význam časoslov.

Dle významu jsou časoslova *podmětná*, *předmětná*, *zvratná* a *neosobná*.

§ 108. Časoslovy podmětnými naznačujeme buď jistý klid podmětu, anebo takové jeho působení, že jen při něm zůstává a k žádné jiné osobě nebo věci se nevztahuje; ku př.: *Sedím*. *Dřevo leží*. *Unavený člověk spí*. *Ďělník odpočívá*. *Mračno stojí nad horou*. *Řeka hučí*. *Lesy šumí*. *Vory plynou*. *Voda se střechy kape*. *Semeno v zemi kličí*. *Růže kvete*. *Ovoce zraje*.

Úloha. Napište, jak tomu říkáme, když vydává hlas kůň, vůl, ovce, koza, pes, kočka, lev, zajíc,

myš, kohout, krocan, slepice, kvočna, slavík, vrána, žába, had.

Úloha. Vyjadřete časoslovy pohybování zvířat, rostlin i jiných věcí.

§ 109. *Časoslovy předmětnými* naznačujeme takovou činnost, která vychází od podmětu i vztahuje se k nějakému předmětu; ku př.: *Ženci žnou obilí. Sekáči sekou trávu. Rybáři loví ryby. Kupci prodávají zboží. Nenašli jsme jahod. Děti poslouchají rodičů. Kupec hledí si obchodu. Chudým dávejme almužnu! Nikomu neubližuj! Klaníme se Bohu.*

Úloha. Pripíšte k následujícím podmětům takové činnosti, které se vztahují k těm předmětům, ježto jsou tu uvedeny: Zahradník — stromy. Myslivec — zvíř. Hospodář — pole. Včelař — včely. Včely — med. Vlaštovky — včelám. Slunce — zemi. Vypálené vápno — vodu. Přadlena — len. Tkadlec — plátno. Kachny divoké — hnízda při vodě. Čáp — žáby. Pouravy — rostlinám.

Předmětná časoslova, která se vztahují ku předmětu čtvrtého pádu, slovou *přechodná*; pakli se vztahují ku předmětu, jenž nestojí ve čtvrtém pádu, slovou *nepřechodná*; ku př.: *Otec chválí pilného syna. Otec radí synovi, aby byl pracovitý. Otec váží sobě pracovitého syna.*

§ 110. Časoslova přechodná jednak vyjadřují, že podmět něco činí, jednak že se s podmětem něco děje. Podmět tedy buďto jest činný anebo trpný. Podle toho dělíme časoslova tato na dva rody, i říkáme v prvním případě, že jsou *rodu činného*, ve druhém, že jsou *rodu trpného*.

Činný rod.*Bůh uvedl Adama do ráje.**Mojžíš vyvedl Israelity
z Egypta.**Bratři prodali Josefa.**Kristus vykoupil všechny
lidi.**Libuše založila Prahu.***Trpný rod.***Adam od Boha do ráje
byl uveden.**Israelité od Mojžíše
z Egypta byli vyve-
deni.**Josef od bratří prodán
byl.**Všichni lidé od Krista
byli vykoupeni.**Praha založena byla od
Libuše.*

Úloha. Tyto činné věty proměňte v trpné: Zahradník sází a pěstuje stromy. Rolník seje z jara obilí. Sekáči posekali trávu. Ženci požali zralou pšenici. Kolumbus objevil Ameriku. Světnice máme pilně provětrávati. Psi uhonili zvěř. Vítr vyvrátil mnoho stromů. Abraham z rozkazu Božího obětovati měl Isáka. Farao Josefa učinil nejvyšším úředníkem. Šalomoun vystavěl nádherný chrám Hospodinu. Titus oblehal a dobyl Jeruzalema.

§ 111. *Zvratná časoslova* znamenají, že se činnost k jinému předmětu nevztahuje, nýbrž že se vrací k podmětu. Také časoslov jiného významu užití lze jako *zvratných*.

Časoslova zvratná vždy mají při sobě *zvratné zájmeno se*; ku př.: *Boj se Boha, styď se lidí! Modli se nábožně! Chraň se hříchu! Bořivoj dal se Methodějem pokřtiti. Svatý Vojtěch odebral se mezi pohany. Po vánocích počíná se nový rok. Jmenuji se Jan. Vlaštovky se na zimu od nás stěhují.*

Trpný rod časoslova vyslovujeme někdy způsobem zvratným, říkáme:

<i>Kolo se zlámalo,</i>	místo: kolo bylo zlámáno;
<i>tráva se poseká,</i>	„ tráva bude posečena;
<i>dříví se poráží,</i>	„ dříví bývá poráženo;
<i>husy se krmívají zrním,</i>	„ husy bývají krmeny zrním.

Úloha. Vypište z čítanky věty, ve kterých jsou zvratná časoslova.

§ 112. *Neosobná časoslova* slovou taková, kterými naznačujeme, že se něco děje, aniž bychom si byli vědomi podmětu, jenž děje takového jest původcem. Jmenovitě vyjadřuje se časoslovy neosobnými, co se děje v přírodě. Užívá se jich v 3. os. jedn. čísla; ku př.: prší, blýská se, hřímá, tmí se, mží, chumelí se, rozednívá se, svítá, zebe, bolí, mrzne a t. d.; pršelo, bude pršet, poprší, zablesklo se, bude blýskati a t. d.

Formy časoslov.

Časoslova dělíme dle toho, jak se končí v neurčitém způsobu (viz § 122.) a v první osobě jednotného čísla přít. času, na *osmero tříd* čili *forem*.

§ 113. Časoslova *první formy* v neurčitém způsobu vycházejí na *-sti*, *-zti* nebo *-ci*; první osoba jednotného jich čísla končí se na *-u*, a základní dlouhá slabika neurčitého způsobu se v ní zkracuje; ku př.:

nésti — nesu (neseš, nese, neseme, nesete, nesou);
véztí — vezu (vezeš, veze, vezeme, vezete, vezou);
pečí — peku (pečeš, peče, pečeme, pečete, pekou).

Místo „vleču - vlečou, tluču - tlučou, můžu - můžou“ třeba správně mluvit a psát: vleku - vlekou, tluku - tlukou, mohu - mohou.

Úloha. Ku každému následujícímu časoslovu připojte vhodný podmět: kvěsti, růsti, klásti, másti, plésti, přísti, pásti, trásti, lézti, hrýzti, tlouci, stříci, říci.

§ 114. Časoslova *druhé formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-ti**, v první osobě přítomného času **-jí (-ju)**; základní slabika v čase přítomném se krátí; ku př.:

šíti — šiji (šiješ, šije, šijeme, šijete, šiji);
mýti — myji (myješ, myje, myjeme, myjete, myji);
zouti — zuji (zuješ, zuje, zujeme, zujete, zují).

Úloha. K následujícím časoslovům připojte vhodné podměty třetí osoby čísla jednotného i množného: siti, víti, výti, rýti, kryti, píti, pěti, douti, plouti, kouti, slouti, přáti.

§ 115. Časoslova *třetí formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-nouti**, v první osobě **-nu**; ku př.:

tonouti — tonu (toneš, tone, toneme, tonete, tonou);
klenouti — klenu (kleneš, klene, kleneme, klenete, klenou);
hrnouti — hrnu (hrneš, hrae, hrneme, hrnete, hrnou).

Úloha. Povězte, kdo může tonouti, chřadnouti, tloustnouti, hynouti, vadnouti, mnouti, vinouti, sednouti, klesnouti, prchnouti?

§ 116. Časoslova *čtvrté formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-iti**, v první osobě jedn. č. **-ím**, ve třetí osobě množného čísla **-í**; ku př.:

honiti — honím (honíš, honí, honíme, honíte, honí);
učiti — učím (učíš, učí, učíme, učíte, učí);
chváliti — chválím (chválíš, chválí, chválíme, chválíte, chválí).

Úloha. Napište tyto věty v čísle množném: Člověk myslí a mluví. Dítě ctí rodiče své. Zvíře cítí bolest jako my. Řádný občan plní své povinnosti. Hvězda svítí jasně. Liška slídí po zvěři. Plavec po moři se plaví. Barviř barví látky na modro nebo na zeleno. Mlynář hradí vodu. Mravné dítě nic nekazí. Bílá moruše u nás dobře se daří.

§ 117. Časoslova *páté formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-eti** nebo **-ěti**, v první osobě jednotného čísla **-ím**, ve třetí osobě množného čísla **-í**; ku př.:

slyšeti — slyším (slyšíš, slyší, slyšíme, slyšíte, slyší);
 držeti — držím (držíš, drží, držíme, držíte, drží);
 seděti — sedím (sedíš, sedí, sedíme, sedíte, sedí);
 věděti — vím (víš, ví, víme, víte, vědí).

Úloha. Přepište tyto věty a podejte je také v čísle množném: Had syčí. Pocestný si v chládku poleží. Pták sedí na větvi. Jablko visí na stromě. Proud hučí. Sova ve dne nevidí. Dělová koule letí prudce. Suchá větev dobře hoří. Ví-li bratr tvůj, čemu se má učit? Proč mlčí, když má povědět, co ví?

§ 118. Časoslova *šesté formy* v neurčitém způsobu mají **-eti** nebo **-ěti**, a v první osobě jednotného čísla **-ím**; ve třetí osobě čísla množného však přibírají příponu **-ejí**; ku př.:

kráčetí — kráčím (kráčíš, kráčí, kráčíme, kráčíte, krácejí);
 krájetí — krájím (krájíš, krájí, krájíme, krájíte, krájejí);
 stříletí — střílím (střílíš, střílí, střílíme, střílíte, střílejí);
 uměti — umím (umíš, umí, umíme, umíte, umějí).

Úloha. Napište tyto věty také v množném čísle: Člověk přichází slabý na tento svět. Pracovitý dělník nezahálí. Drvoštěp kácí stromy. Tělo naše v hrobě

zpráchnívi. Plný klas k zemi se sklání. Pastýř napáji stádo. Vozka dováží a odváží zboží. Bednář pobíjí sudy. Kostelník sezvání. Dělník si po práci hovi.

Časoslova šesté formy se z časoslov předchozích forem odvozují příponou **-eti** nebo **-ěti**, měnice i dloužice základní samohlásky; ku př.:

vynésti	— vynášeti,	skloniti	— skláněti,
navésti	— naváděti,	střeliti	— střileti,
upíti	— upíjeti,	splatiti	— spláceti,
navítí	— navíjeti,	ukliditi	— uklízeti,
nabídnouti	— nabízetí,	hoditi	— házetí,
prohlédnouti	— prohlížeti,	sraziti	— sražeti.

Úloha. Utvořte z následujících časoslov jiných forem časoslova 6. formy: uvítí, zabítí, odpustítí, pobídnouti, nahlédnouti, pominouti, napojítí, zahodítí, uhonítí, kročítí, urazítí, zkusítí, pomyslítí, poručítí, domlátí.

§ 119. Časoslova *sedmé formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-ati**, v první osobě jednotného čísla **-ám**, ve třetí osobě množného čísla **-ají**; ku př.:

volati — volám (voláš, volá, voláme, voláte, volají);
hledati — hledám (hledáš, hledá, hledáme, hledáte, hledají);
chovati — chovám (chováš, chová, chováme, chováte, chovají).

Úloha. Užijte těchto časoslov co výroků ve větách: hlásati, loupati, škubati, říkati, běhati, kopati, hrabati, trhati, jídati, vídati, hrozívati, plakávati.

Úloha. Přirovnejte tato časoslova jedno ke druhému, a povězte, ku které formě náleží každé z nich: hřměti — hřmíati, pásti — pásati, táhnouti — tahati, seknouti — sekati, pítí — pívati, šítí — šívati, pokryti —

pokrývati, hroziti - hrozivati, zvoniti - zvonívati, seděti - sedávati, letěti - létávati, zalětati, nésti - nositi, snášeti.

§ 120. Časoslova *osmé formy* v neurčitém způsobu mají příponu **-ovati**, v první osobě *jednotného čísla -uji (-u)*, v třetí osobě *množného čísla -ují (-ou)*; ku př.:

milovati — miluji (miluješ, miluje, milujeme, milujete, milují);

pracovati — pracuji (pracuješ, pracuje, pracujeme, pracujete, pracují).

Časoslova *osmé formy* odvozují se z podstatných, z přídavných jmen a z časoslov jiných forem; ku př.: očko — očkovati, milý — milovati, vyhrabati — vyhrabovati, vytlačiti — vytlačovati.

Dlouhá samohláska, ježto se v základní slabice nalézá, se v časoslovech *osmé formy* zkracuje: jádro — vyjadřuji, řídim — nařizují, vyšším — povyšují, hloubám — zahlubují.

Úloha. Utvořte časoslova *osmé formy* z následujících slov: roub, práce, bič, koruna, stopa, boj, pán, libý, rád, shrabati, vysušiti, přičiniti, povýšiti, ponížiti, překousnouti, odházeti, napsati, zkroutiti.

Úloha. Vypište všechna časoslova z článku 15. v čítance a rozřídte je dle forem, ku které každé z nich náleží.

Trvání děje.

§ 121. Co se dotýče trvalosti děje, rozlišujeme časoslova na *jednodobá, trvací, končící, opěťovací a vicedobá* (opakovací).

Časoslovy *jednodobými* naznačuje se jednotlivý děj, který, sotva se počna, ihned zase konec bere. Trvání jeho není delší, nežli okamžení, v kterémž se stane: bodnu, sednu, padnu, ohluchnu, zamrznu, tnu, přetnu, dám, skočím, vyskočím, střelím a t. d.

Časoslova *trvací* vyslovují, že děj, jimi pronešený, bez všelikého obmezení sám sebou se prodlužuje: lezu, nesu, čtu, piji, bijí, dějí se, mnou, táhnu, mrznu, chválím, krmím, běžím, slyším, vidím, závidím, čekám, zkoumám, utínám, bojují, jmenují, panují, žalují a t. d.

Končícími časoslovy vyjadřujeme, že děj nějaký v trvání svém se obmezuje čili zakončuje: zanesu, vylezu, vypiji, vymnu, zatáhnu, rozmrznu, pochválím, nakrmím, uslyším, uvidím, dočekám, vyzkoumám, zutínám, vybojují, opanují, zažalují.

Končící časoslova tvoří se od trvacích.

Opětovacími časoslovy pronášíme, že se děj nějaký bez všelikého obmezení nepřetržitě obnovuje: čítám, říkám, nosím, plovám, zouvám, navívám, pobívám, sedám, lehám, střílím, házím, věším, pouštím a t. d.

Časoslova *vicedobá* čili *opakovací* jsou výrazem děje, který se v rozdílných dobách jako z obyčeje a návyku opakuje: čítávám, říkávám, plovávám, lehávám, střílívám, navívávám, sedávám, házívám, věšívám, pouštívám.

Úloha. Vypište z článku 64. časoslova, a rozdělte je dle trvání děje!

Úloha. Utvořte končící časoslova z následujících časoslov trvacích: vleku, předu, šíjí, víjí, klenu, hrnu, honím, slyším, volám, trhám.

Úloha. Utvořte opětovací časoslova z následujících časoslov jednoduchých, a pak z opětovacích odvoďte vícedobá: zajmu, střihnu, vyřknu, hvizdnu, prehnu, hodím, strčím, vrátím, mrštím, sadím, kročím.

Úloha. Utvořte vícedobá časoslova z následujících časoslov trvacích: liji, myji, jedu, chovám, píši, skáči, pamatuji, panuji, peru.

Při časoslově sluší hleděti k *způsobu*, k *času*, k *osobě* a k *číslu*.

Způsob časoslov.

§ 122. Při časoslově rozeznáváme čtvery způsoby činnosti.

1. *Způsob neurčitý*, když činnost časoslova pouze jmenujeme, neuvádějíce při tom, kdo to činí, ani kdy se to děje; ku př.: přísti, šítí, dmouti se, třpytiti se, klaněti se, káceti, spěchati, bojovati.

Časoslovo způsobu neurčitého nikdy samo o sobě větou býti nemůže.

2. *Způsob oznamovací*, když se časoslovem oznamuje, že se skutečně něco děje nebo neděje, anebo když se tážeme, co se děje nebo co se neděje.

Časoslova způsobu oznamovacího mohou sama o sobě býti větou; ku př.: Páv *křičí*. Páv *nezpívá*. *Křičí-li* páv? *Nezpívá-li* páv? *Mlčím*. *Nemluvíme*. *Píšete-li*? *Nehrajete-li si*? *Netopýr jest* ssavec. *Netopýr není* pták. *Zdaž jest* netopýr pták?

Oznamovacího způsobu užíváme ve *větech kladných*, v *záporných* i v *tázacích* (viz § 21.).

Úloha. Připište ku každému časoslovu příhodný podmět a vyslovte to časoslovo oznamovacím způsobem: růsti, zráti, hrýzti, trpěti, raditi, trestati, řvati, krájeti, zpívati, rýti.

3. **Způsob spojovací**, když se časoslovem praví, že by se něco dělo pod jistou výminkou, anebo když si přejeme nebo žádáme, aby se něco stalo.

Spojovací způsob znamenáme slovy: *bych, bys, by, bychom, byste, by*; ku př.: *Psal bych, ale nemám péra. Přišel-li bys ke mně, kdybys mohl? Rostliny by nemohly růsti, kdyby neměly tepla, světla, vzduchu a vláhy. Vyjdeme si do zahrady, abychom se občerstvili. Kéž by všickni žáci byli pilni! Kéž bychom uměli již své úlohy!*

Spojovacího způsobu užíváme ve větách žádacích a vyminovacích.

Úloha. K následujícím větám připojte jiné věty s časoslovy spojovacího způsobu: *Chodíme do školy, aby —. Dítě by musilo zahynouti, kdyby —. Pracoval bych, —. Učili bychom se, —. Přičiňte se, —. Nenaučíte se ničemu, —.*

4. **Způsob rozkazovací**, když časoslovem oznamujeme, co se státi má, nebo státi nemá; ku př.: *Chlapče, buď pilen! Děti, učte se! Jene, neodcházej odtud! Mějte na paměti, že zahálka počátek jest všeho hříchu. Přijďte k nám!*

§ 123. Rozkazovací způsob tvoříme z první osoby přítomného času tím způsobem, že se připona **-u, -i, -ím** odvrhne, a souhláska předchozí **h, k, d, t, n, r** se změkčí v **z, c, ě, ť, ň, ř**; jiné souhlásky zůstávají nezměněny. Pakli by se

časoslovo takto zkrácené nedalo vysloviti, přidává se v 2. osobě jednotné přípona **-i**, v ostatních osobách přípona **-ě č. -e**; ku př.:

vrhu	— vrz, vrzme, vrzte;
peku	— pec, pecme, pecte;
vedu	— veď, veďme, veďte;
pletu	— pleť, pleťme, pleťte;
vinu	— viň, viňme, viňte;
beru	— beř, beřme, beřte;
nesu	— nes, nesme, neste;
pracuji	— pracuj, pracujme, pracujte;
piji	— pij, pijme, pijte;
pustím	— pusť, pusťme, pusťte;
zvoním	— zvoň, zvoňme, zvoňte;
seknu	— sekni, sekněme, sekněte;
modlím se	— modli se, modleme se, modlete se;
ctím	— cti, ctěme, ctěte.

§ 124. Časoslova šesté a sedmé formy v rozkazovacím způsobu přibírají příponu **-ej**; ku př.:

snáším	— snášej, snášejme, snášejte;
kráčím	— krácej, krácejme, krácejte;
kárám	— kárej, kárejme, kárejte;
hledám	— hledej, hledejme, hledejte.

Úloha. Odvedte první osobu přítomného času, a z této pak rozkazovací způsob u těchto časoslov: vléci, stríci, říci, přát, plouti, zvednouti, kleknouti, bdíti, učiti, kropiti, letěti, styděti se, trpěti, svíjeti, namáčet, zkvětati, smlouvat se, vypravovat.

§ 125. Způsob časoslova, kterým se dvě věty stahují v jednu větu tak, že se spojka vynechá, slove *přechodník*; ku př.:

Chodím po louce <i>a</i> trhám kvítí.	<i>Chodě</i> po louce, trhám kvítí.
Chodíš po poli <i>a</i> sbíráš klasy.	<i>Chodě</i> po poli, sbíráš klasy.
Dívka chodí po lese <i>a</i> hledá hub.	Dívka po lese <i>chodíc</i> , hledá hub.
Chodíme po zahradě <i>a</i> vesele zpíváme.	<i>Chodíce</i> po zahradě, vesele zpíváme.
Koupáš-li se, drž se břehu!	<i>Koupaje</i> se, drž se břehu!
Jsi-li tázán, odpovídej slušně!	<i>Jsa tázán</i> , odpovídej slušně!
<i>Kdyš</i> jsem šel po ulici, sklouznul jsem.	<i>Jda</i> po ulici, sklouznul jsem.
<i>Kdyš</i> jsem sklouznul, upadl jsem.	<i>Sklouznuv</i> , upadl jsem.

Úloha. Vypište z článku 78. a 80. věty, které jsou tam staženy přechodníkem.

§ 126. Přechodník máme dvojí, totiž jeden *přítomného* a druhý *minulého* času.

Přechodník přítomný po tvrdých souhláskách v mužském rodě vychází na **-a**, v ženském a v středním na **-ouc**, a v množném čísle ve všech rodech na **-ouce**; po měkkých souhláskách vychází v mužském rodě na **-e** neb **-ě**, v ženském a v středním na **-ic**, v množném čísle na **-íce**;

ku př.:	nesu	— nesa, nesouc, nesouce;
	hrnu	— hrna, hrnouc, hrnouce;
	pijí	— pije, pijic, pijice;
	slyším	— slyše, slyšic, slyšice;
	trhám (trhaji)	— trhaje, trhajíc, trhajice.

Příklady: Nesa košík, upadl jsem na ledě. Hrnouce se na nepřítele, zpívali vojini staročesti

pišeň „Hospodine, pomiluj ny!“ Sestra má, trahajíc růže, trním se poranila.

Přechodník minulý záleží při časoslovec, která mají kmen souhláskou zavřený, v rodu mužském a jednotném čísle z kořene samého; v rodu ženském a středním téhož čísla přibírá příponu **-ši**, v čísle množném všech tří rodův příponou **-še**; ku př.:

vedu — ved, vedši, vedše;

nesu — nes, nessi, nesse;

vleku — vlek, vlekši, vlekše.

Časoslova kmene, na samohlásku zavřeného, tvoří přechodník minulý příponou **-v**, ku které se v žensk. a stř. rodu jednotného čísla přibírá **-ši**, v množném čísle **-še**; ku př.:

vypil — vypiv, vypivši, vypivše;

upnul — upnuv, upnuvši, upnuvše;

chytil — chytiv, chytivši, chytivše;

přeletěl — přeletěv, přeletěvši, přeletěvše;

zaoral — zaorav, zaoravši, zaoravše.

Příklady: Vojín, všecek udýchaný příběh, oznamoval, že nepřítel na blízku. Vyšed na vrchol hory, spatřil jsem krajinu v soumraku pohříženou. Navrátivše se z daleké cesty, libovali jsme sobě v lahodách milého domova. Natrhavše květin, uvili jsme si kytici. Rozdmýchav oheň, jal jsem se naň pomalu přikládati.

Úloha. Vyslovte tyto věty ve všech osobách čísla jednotného i množného; proměňte pak také podmět rodu mužského v podmět rodu ženského: Počínaje práci, prosím Boha za přispění. Jsa umdlen,

odpočívám. Pozdvihl oči k nebi, modlil jsem se. Vyprovodiv bratra, vrátil jsem se do města.

Z přestupného způsobu ženského rodu tvoří se přídavná jména příponou *-í*; ku př.: hrnouc — hrnoucí, vezouc — vezoucí, pijíc — pijící, zvoníc — zvonící.

Úloha. Přídavná jména jednoho východu utvořte z přechodníkův: vezouc, pekouc, kryjíc, klenouc, honíc, slyšíc, kácejíc, vyhrabávajíc, prodávajíc, zastupujíc.

Č a s.

§ 127. Časoslovem znamenáme čas, ve kterém se něco děje.

Rozeznáváme čas troji: *přítomný, minulý a budoucí čas.*

Přítomný čas znamená, že nyní něco jest, anebo že se nyní něco děje; ku př.: Bůh *jest* vysoko a *vidí* daleko. *Smrt nemá* kalendáře. *Kdo maže, ten jede.* *Kam jdeš? Jdu* domů. *Kam vy jdete? Jděte* zvolna! Každý člověk *přeje si, aby* dlouho žil. *Můžeš-li* komu přispěti, *přispěj* rychle!

Úloha. Vypište z článku 133. v čítance věty, ve kterých jsou časoslova přítomného času.

§ 128. *Minulý čas* znamená, že něco bylo, nebo že se něco již dělo; ku př.: Na počátku *byla* země pusta a prázna. Bůh *řekl*: Budiž světlo! a *bylo* světlo. Země tisícerym kvítím *byla okrášlena.* Oblak *zahalil* oblohu, v dáli *zahřmělo*; *strhla se* bouřka. Déšť se *lil* s nebe. Po bouřce nebe se *vyjasnilo.*

Úloha. Vypište z článku 42. věty, ve kterých jsou časoslova minulého času.

Minulý čas vyjadřuje se dvěma slovy; první z nich jest pomocné časoslovo *jsem, jsi, jest, jsme, jste, jsou*; druhé pak jest *příčestí*. Ve třetí osobě čísla jednotného i množného zaměňujeme obyčejně pomocné časoslovo; ku př.:

Nesl jsem knihy — bratr *nesl* knihy.

Zpívali jsme — chlapci *zpívali*.

§ 129. Příčestí jest *činné a trpné*. Činné příčestí končí se vždy souhláskou **-l**, trpné vychází na **-n** nebo na **-t**; ku př.:

Číslo jednotné:

Číslo množné:

č. nesl , nesla , neslo	— nesli , nesly , nesla ;
t. nesen , nesena , neseno	— neseni , neseny , nesena ;
č. ukryl , ukryla , ukrylo	— ukryli , ukryly , ukryla ;
t. ukryt , ukryta , ukryto	— ukryti , ukryty , ukryta ;
č. shrnl , shrula , shrulo	— shruli , shruly , shrula ;
t. shrnut , shrnutá , shrnuto	— shrnuti , shrnuty , shrnutá ;
č. honil , honila , honilo	— honili , honily , honila ;
t. honěn , honěna , honěno	— honěni , honěny , honěna .

U časoslov 1., 2. a 3. formy tvoříme příčestí z první osoby přítomného času.

Úloha. Utvořte z následujících časoslov příčestí: *nesu, vezu, pletu, peku, střehu, viji, šiji, kryji, myji, hrnu, kousnu, zvednu, seknu*.

U časoslov 4., 5., 6., 7. a 8. formy tvoříme příčestí z neurčitého způsobu.

Úloha. Utvořte příčestí z těchto časoslov: *činiti, slíbiti, stříletí, navrátiti, viděti, slyšeti, hořeti, naházeti, přestavěti, naštipati, sporádati, vypátrati, ochraňovati, vyčisťovati, obviňovati*.

Úloha. Napište tyto věty v čísle množném: Sekáč přišel na louku, postavil se do řady, požehnal se, brousil kosu, počal síci, kráčel ku předu, dělal řady, došel na konec, obrátil se, naklepal kosu, odpočinul si a sekal dále. — Strom rostl, pučel, rozvíjel se, kvetl, zelenal se, nesl ovoce. Lípa se rozkládala, topol se pnul, vrba se skláněla, pomněnka se ukryvala, růže se červenala. Jablko dozrávalo. Poupě se rozvíjelo. Stádo se navracelo domů.

§ 130. *Budoucím časem* oznamujeme, že něco bude, nebo že se něco teprv stane; ku př.: *Bude* jaro. *Vzduch se oteplí.* *Sníh se bude rozpouštětí.* *Osení se zazelená a poroste.* *Stromy budou pučeti a pak pokvetou.* *Ptáci budou ve-sele prozpěvovati.* *Vlaštovky navrátí se k nám a budou dělati hnízda pod střechou.* *Po jaře bude léto.*

Budoucí čas časoslov trvacích, opětovacích a vícedobých skládá se ze dvou slov, totiž z pomocného časoslova *budu, budeš, bude, budeme, budete, budou,* a z neurčitého způsobu; ku př.: *Budu čistí.* *Budou ryby loviti.* *Zde budeme sedávati.*

Časoslova jednodobá a končící nemají času přítomného; místo jeho u nich zaujímá čas budoucí; ku př.: *bodnu, sednu, hvízdnu, střelím, hodím, přinesu, vyvleku, odhrnu, zašiji, vyplatím, zavolám.*

Úloha. Vyjadřete budoucím časem, co se tuto oznamuje v přítomném čase: Léto počíná se dvacátým prvním červnem. Toho času vidáme o polední slunce vysoko na nebi. Den jest nejdelsí a noc nejkratší. Tepla přibývá, až země horkem prahne. V noci

ochlazuje rosa rostliny. Na lukách dorůstá tráva a seče se. Klasy obilní se plní a zrají. Sekáči a ženci žnou dozralé obilí, vážou je v snopy a dávají je do mandelů. Čeledínové odvážeji je do stodoly.

Osoba a číslo.

§ 131. Při časoslově dále hleděti sluší k *osobě* a k *číslu*, ve kterém se podmět nalézá.

Osoba jest troji v jednotném i v množném čísle. Jak osobu podmětu na časoslově označujeme, vytknuto jest v §§ 19. a 20.

Časování.

§ 132. Časoslova měniti dle rodu, způsobu, času, čísla a osoby, slove je *časovati*.

Časoslovo *byti* časuje se zvláštním způsobem. Ostatní časoslova dělíme dle přípon jejich v čase přítomném rodu činného na tři vzory časovací.

Prvním vzorem spravují se časoslova, která v první osobě čísla jednotného vycházejí na **-u** nebo na **-ji**, a ve druhé osobě přibírají **-eš**; ku př.: *nesu, piji, mnu, miluji*.

Druhým vzorem spravují se časoslova, která se v první osobě končí příponou **-ím**, a ve druhé osobě přibírají příponu **-íš**; ku př.: *honím, letím, házím*.

Třetím vzorem spravují se časoslova, která v první osobě mají příponu **-ám**, ve druhé **-áš**; ku př.: *volám, sekám, trhám*.

Časování.

§ 113. Časoslovo *býti*.

Čas	Z p ů s o b				Příčestí
	oznamo- vací	spojovací	rozkazo- vací	přechodník	
přítomný	jsem jsi jest	byl, a, o bych byl, a, o bys byl, a, o by	buď	jsa jsouc jsouce	byl, a, o byli, y, a
	jme jste jsou	byli, y, a bychom byli, y, a byste byli, y, a by	buďme buďte		
minulý	byl, a, o jsem byl, a, o jsi byl, a, o jest	byl, a, o bych byl, a, o bys byl, a, o by		byv byvši byvše	
	byli, y, a jsme byli, y, a jste byli, y, a jsou	byli, y, a bychom byli, y, a byste byli, y, a by	—	—	—
budoucí	budu budeš bude			buda budouc budouce	
	budeme budete budou	—	—	—	—

Rod činný.

Vzor I.

§ 134. Sem náležejí časoslova první, druhé, třetí a osmé formy. Časoslova druhé a osmé formy mají v písemné řeči ve třetí osobě čísla množného -i místo -ou

Časoslovo přísti.

Čas	Z p ů s o b				Přičestí
	oznamo- vací	spojovací	rozkazo- vací	přechodník	
přítomný	<p>předu přeješ prede</p> <p>předeme předete předou</p>	<p>o bych o bys o by</p> <p>předli, a, o bychom byste by</p>	<p>před'</p> <p>předme předte</p>	<p>předa předou předouce</p>	<p>předl, a, o předli, y, a předem, a, o předeni, y, a</p>
minulý	<p>předl, a, o jsem jsi jest</p> <p>předl, y, a jme jste jsou</p>	<p>o bych o bys o by</p> <p>byli, y, a bychom byste by</p> <p>předli, y, a předl, a, o</p>	—	<p>před předši předše</p>	—
budoucí	<p>budu budeš bude</p> <p>budeme budete budou</p> <p style="text-align: right;">přísti</p>	—	—	<p>buda budou budouce</p> <p style="text-align: right;">přísti</p>	—

Časoslova s kmeny na **h** a **k** skloňují se: mohou, můžeš, může, můžeme, můžete, mohou; vleku, vlečeš, vleče, vlečeme, vlečete, vlekou. Taktéž: rku, teku, tluku, vrhu, žehu, střehu a t. d.

Časoslovům trvácím za budoucí čas jsou časoslova jednodobá a končící: napředu, opředu, zapředu, vyhrabu, zasypu, natluku, umyji, usíji, utonu, zaklenu, ohrnu, nakupuji, odpracuji, zamiluji.

Některá časoslova sedmé formy časují se též dle 1. vzoru totiž: hrabati - hrabu, sypati - sypu, lháti - lhu.

Vzor II.

Sem náleží časoslova čtvrté, páté
1y.

Časoslovo *honiti*.

Z p ů s o b			Příčestí
spojovací	rozkazo- vací	přechodník	
bych bys by bychom byste by <small>honil, y, a, o honili, y, a</small>	hoň hoňme hoňte	hone honic honice	honil, a, o honili, y, a honěn, a, o honěni, y, a
byl, a, o bys by bychom byste by <small>byl, a, o byli, y, a</small>	<small>honil, a, o honili, y, a</small>	honiv honivší honivše —	—
—	—	buda budouc budouce <small>honit</small>	—

rá časoslova páté formy časují se dle
řítí, třítí, vřítí, přítí, jetí, plítí, pětí a t. d.
ím časoslovům, tímto vzorem se sprá-
budoucí čas jsou časoslova končící:
vyletím, pospíším, podržím, zahořím,

Vzor III.

§ 136. Sem náleží časoslova sedmé formy.

Časoslovo *volati*.

Čas	Z p ů s o b				Přičesti
	oznamovací	spojovací	rozkazovací	přechodník	
přítomný	volám voláš volá	volal, y, a volal, a, o bych bys by	volej	volaje volajíc volajíc	volal, a, o volali, y, a volán, a, o voláni, y, a
	voláme voláte volají	volali, y, a bychom byste by	volejme volejte		
minulý	volal, y, a volal, a, o jsem jsi jest	byl, y, a byl, a, o bych bys by		volav volavši volavše	—
	volali, y, a jste jsou	byli, y, a bychom byste by	—		
budoucí	budu budeš bude	—	—	buda budou budouce	—
	budeme budete budou	—	—	volati	

Některá časoslova 7. formy mají dvojí čas přítomný, jeden podle prvního, druhý podle tohoto vzoru; ku př.: skákati — skáči, skákám; hrabati — hrabu, hrabám; trestati — tresti, trestám.

Náležícím ke vzoru tomuto časoslovům trvacím za budoucí čas jsou časoslova jednodobá a končící: dám, rozdám, zavolám, roztrhám a t. d.

Rod trpný.

7. Rod trpný tvoří se ve všech časech s pomocným časoslovem *býti*, k němuž trpné přičestí; ku př.:

býti volán, a, o; — myt, a, o.

Z p ů s o b			
I	spojovací	rozkazovací	přechodník
VO- lání, a, o	VO- lání, a, o bych bys by	VO- lání, a, o	buď volán, a, o buďme voláni, y, a buďte voláni, y, a
VO- lání, y, a	VO- lání, y, a bychom byste by	VO- lání, y, a	jsa volán jsouc volána, o jsouce voláni, y, a
VO- lání, a, o	VO- lání, a, o bych bys by	VO- lání, a, o	byv volán byvši volána, o byvše voláni, y, a
VO- lání, y, a	VO- lání, y, a bychom byste by	VO- lání, y, a	—
VO- lání, a, o	—	—	buda volán budouc volána, o budouce voláni, y, a

časoslov předmětných někdy trpný rod vy-
: způsobem zvrátným; ku př.: louka *se seče*,
ečena; pivo *se pije*, m. jest pito; domy *se*
n. jsou stavěny.

dy také rod trpný opisujeme třetí osobou
žného; ku př.: volají mě, chválí tě, haní jej,
em volán, jsí chválen, jest haněn.

VII. Příslovky.

§ 138. Co příslovky jsou, vyloženo v § 22, 7. Příslovky obyčejně stávají při časoslově.

1. Příslovky *tázací*: kdy? odkud? dokud? kde? kam? kady? pokud? jak? kolikrát? proč? nač? zač? ku př.: *Kdy* stěhují se ptáci od nás do teplejších krajin? *Kam* se ubírá vlaštovka? *Odkud* vane vítr?

2. Příslovky *času*: nyní, teď, tehda, jindy, ondy, kdys, vždy, potom, někdy, nikdy, letos, loni, dnes, ráno, včera, zejtra; ku př.: *Dnes* mně, *zejtra* tobě. *Boha vždy* měj na paměti! *Zlý člověk nikdy* šťasten není. *Slunce každodenně* vychází a zapadá.

3. Příslovky *místa*: zde, tu, tady, sem, tam, kdekoli, ledakde, někde, nikde, jinde, onde, venku, nahoře, dole, napřed, všude, doma; ku př.: *Ať jsme kdekoli, všude* Bůh jest s námi. *Stůj kde* stůj, *vlast miluj!* *Odevšad* ke slunci rovně jest daleko. *Obloha nikde* k zemi nepřiléhá.

4. Příslovky *způsobu*: tak, jinak, všelijak, některak, nenadále, kradmo, šepmo, letmo, koňmo, pěšky, vysoko, hluboko, úzce, pěkně, polsky, řecky, po latinsky; ku př.: *Zvířata* mohou se pohybovati *samovolně*. *Ovoce* se *všelijak* připravuje. *Zed'* stojí *kolmo*. *Orel* létá *vysoko*. *Len* se dá *tence* přísti.

Úloha. Vypište z článku 183. takové věty, v kterých jsou příslovky,

§ 139. Z přídavných jmen trojího východu tvoříme příslovky, když místo **-ý** položíme **-ě** nebo **-e**; pěkný - pěkně, tvrdý - tvrdě, lehký - lehce, krátký - krátce.

Některých neurčitých přídavných jmen středního rodu užívá se také místo příslovek; ku př.: lehkó - lehce, nízko - nížce, hluboko - hluboce, draho - draze.

Z přídavných jmen, která vycházejí na **-ský** nebo **-cký**, tvoříme příslovky způsobu, když zkrátíme koncovku; ku př.: lidský - lidsky, pražský - pražsky, turecký - turecky, německý - německy.

Úloha. Z následujících přídavných jmen utvořte příslovky způsobu a některé z nich pak zkuste užiti ve větách: příjemný, pěkný, líbezný, rychlý, laciný, tvrdý, těžký, zlý, hrdý, pilný, drahý, dobrý, modrý, červený, křesťanský, pohanský, otcovský, synovský, sousedský, myslivecký, vojenský, panský, moravský, anglický; ku př.: Růže a fialy voní *příjemně* a t. d.

§ 140. Příslovky způsobu, které jsou utvořeny z přídavných jmen, mohou se stupňovati.

Druhý stupeň tvoří se příponou **-ji**; ku př.: čistě - čistě**ji**, krásně - krásně**ji**, sladce - sladč**ěji**, trpce - trpč**ěji**, rád - radě**ji**, tvrdě - tvrdě**ji**.

Třetí stupeň tvoří se ze druhého stupně předponou **nej-**; ku př.: později - **nej**později, rychleji - **nej**rychleji, lehčěji - **nej**lehčěji.

Nepravidelné stupňování mají:

dobře	lépe	nejlépe,
zle	hůře	nejhůře,
dlouho	déle	nejdéle,
brzo	dříve	nejdříve,
daleko	dále	nejdále,
široko	šíře	nejšíře,
úzko	úžeji	nejúžeji,
mnoho	více	nejvíce,
málo	méně	nejméně,
blízko	blíže	nejblíže,
nízko	níže	nejníže,
vysoko	výše	nejvýše,
hluboko	hloubě	nejhloubě.

O větách.

§ 141. Věta dle toho, kolik myšlének v ní vyjádřeno, buď jest *jednoduchá* nebo *složená*; ku př.: *Kopřiva pálí. Jablko jest červené. Nůž jest nástroj. Učíme se. — Pomáhej sousedům, i pomohou tobě. Když slunce vychází, hvězdy blednou. Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*

Jednoduchá věta.

§ 142. Jednoduchá věta může býti *holá* nebo *rozvinutá*. Holá věta jest, když má toliko podmět a výrok. Pakli výrokem jest jiné slovo než časoslovo, připíná se takový výrok k podmětu *sponou* *jsem, jsi, jest* a t. d. Podmět, výrok a spona jsou *hlavni členy* věty; ku př.: *Strom roste. Včela bzučí. Voda teče. Vlk vyje. Osení se zelená. Hlína jest měkká. Stéblo jest duté. Olovo jest těžké. Hříby jsou houby. Šípek jest keř. Dům jest budova. Jsem zde.*

Úloha. Povězte, která slova v předcházejících větách jsou podmětem, která výrokem a která sponou.

Rozvinutá věta mimo hlavní členy obsahuje i jiná slova, jimiž se podmět nebo výrok lépe určuje. Slova, kterými se podmět nebo výrok lépe určuje, slovou *vedlejší* členy věty; ku př.: Mladý strom bujně roste. Pracovitá včela vesele bzučí. Hladový vlk vyje. Peří kohoutí bývá pestré. Tento strom jest štíhlý. Všecky rostliny vláhu ze země ssají kořáním. Umění jest každému prospěšno. Lenost přivádí na žebrotu. Pomni na poslední věci! Zvykejte pracovitosti hned z mládí! Bůh všude jest s námi.

Úloha. Povězte, která slova v předchozích větách jsou vedlejší členy, a kterými z nich se určuje podmět, a kterými výrok.

§ 143. Holé věty rozšiřujeme:

1. Když k podstatnému jménu přidáme buď jméno přídavné, zájmeno, číslovku anebo jiné podstatné jméno ve druhém pádu, nebo podstatné jméno spojené s předložkou. Slova, kterými se podstatná jména ve větě lépe určují, slovou *přívlastky*; ku př.: Starý strom nedá se ohnouti. Mořská voda jest slaná. Česáme zralé ovoce. Můj nůž jest ostrý. Některé kameny jsou průhledné. Tento dům jest vysoký. Jeden učeník zradil Krista Pána. Každý čtvrtý rok jest přestupný. Kůra mladých stromů bývá hladká. Počátek moudrosti jest bázeň Boží. Důvěra v Boha posilňuje trpícího. Mana chutnala jako chléb s medem.

Úloha. Předcházející věty přepište, vyhledejte v nich přívlastky a podtrhněte je!

Úloha. K následujícím podstatným jménům dejte vhodné přívlastky: — David přemohl — Goliáše. — zahradník zalévá — květiny, uřezává — větve. Voda — jest dobrá k pití, ale k mytí se nehodí. Z kůry — dělají tříslo. Ze semena — — lisují olej. — ptáci plovou hbitě. Otec jest hlava —. Orla jmenují králem —. Oděv — jest teplý. Domy — jsou pevné.

2. Když časoslova nebo přídavná jména, aby se jim úplně rozumělo, doplníme nějakým jiným slovem. Každé slovo, kterým naznačujeme, ku komu anebo k čemu se činnost nebo vlastnost podmětu vztahuje, nazývá se *předmět* čili *doplněk*. Časoslova a přídavná jména, která doplnku nějakého potřebují, zovou se *předmětnými*; ku př.: V noci vidíme na nebi hvězdy. Slyším hlomoz. Ryby mají studenou krev. Nevěřte pochlebníkům! Udělujte almužny chudým! Ezau Jakobovi postoupil prvorozenství. Matka podělila děti ovocem. Jonathan věren byl Davidovi. Natrhejte květin! Nebuďte všeho žádostivi! Spravedlivý dojde odplaty.

Úloha. Vyhledejte v předchozích větách předmětná časoslova i přídavná jména, a poznamenejte předměty, jimiž se doplňují.

Úloha. Vypište z § 63. v mluvnici časoslova anebo přídavná jména, která jsou tam doplněna druhým pádem.

Úloha. Vypište z § 64. v mluvnici věty, kde předmětem jest třetí pád.

Úloha. Vyhledejte v čítance věty, kde se časoslovo doplňuje čtvrtým pádem.

3. Když k výroku připojíme slova, jimiž se zevrubněji oznamuje okolnost, kdy, kde, jak anebo proč se něco děje. Slova taková, kterými určujeme čas, místo, způsob anebo příčinu činnosti, slovou *určení příslovečná*.

§ 144. Příslovečné určení vyslovujeme buď pouhými příslovkami, buď podstatnými jmény s předložkami, anebo podstatnými jmény bez předložek; ku př.:

Určení času: Opatrnosti nikdy nezbyvá. Mějte vždy Boha na paměti! Přijďte brzy! Dobře v čas jiskru uhasiti. V létě den jest nejdělsí. O sv. Václavě dozrává zimní ovoce. Léta 1865 bylo v Čechách a na Moravě veliké sucho. Nepřšlo po celé léto.

Určení místa a směru: S pravdou nejdál dojdeš. Vzduch obkličuje všude naši zemi. Slunce zapadá za hory. Růže roste na trní. Úzká cesta vede do nebe. Hlas se rozléhá lesem. Jděte rovnou cestou!

Určení způsobu: Vrána létá váhavě. Zralé jahody chutnají sladce. Skřivan letmo zpívá. Nikdo bez práce nejl koláče. Lež chodí o jedné noze. Mluvte nahlas! Suché dříví hoří plamenem. Pole leží úhorem.

Určení příčiny a účelu: Všecek se třesu strachem. Osení se zotavilo deštěm. Saul stíhal Davida ze závidi. První rodiče z ráje vyhnáni byli pro svou neposlušnost. Člověk stvořen jest ku práci.

Úloha. Přepište předchozí věty a podtrhněte z nich příslovečné určení!

Úloha. Odpovězte k těmto otázkám a příslo-
večné určení pak podtrhněte: Kdy počíná se jaro?
Kdy počínají stromy kvésti? Dlouho-li trvá noc v létě
a dlouho-li v zimě? Kde leží Vídeň, kde Brno a kde
Praha? Kde sídlil moravský kníže Svatopluk? Odkud
vanou mraziví větrové? Kam vystupují páry od země?
Jak zpívá ptactvo z jara? Jak sobě vykračuje páv?
Po čem poznáváme ptáka? Proč bývá dítě trestáno?
Čím poznáváme barvu věcí?

Složená věta.

§ 145. Složená věta skládá se ze dvou
nebo několika jednoduchých vět, které vespolek
spojeny jsou v jeden celek; ku př.: Dvakrát měř,
jednou řež! Nebesa vypravují slávu Boží, a dílo
rukou Jeho zvěstuje obloha. Přejde čas, že se
zeptá zima, co jsi dělal v létě. Na jaře spatřu-
jeme vlaštovky, any (a ony) se z dalekých
krajín vracejí do vlastí našich. Slyšíáme v noci
slavíka, an (a on) v houštině lesní vydává klo-
kotavý svůj zpěv, jímž ucho i srdce lidské libě
bývá jímáno.

§ 146. Jednoduché věty, jsou-li částky
složených vět, mohou býti buď *hlavními* nebo
vedlejšími větami.

Hlavní věta jest každá věta, která na žádné
druhé nezávisí a vůbec sama o sobě vyslovuje
celou myšlenku; ku př.: Člověk miní, Pán Bůh
mění. Stéblo usychá, a zrno dozrává. Všecka
tělesa jsou těžká; proto i sebe menší prášek
k zemi padá.

Vedlejší věta slove taková věta, která na hlavní větě závisí a jen spolu s ní vyslovuje úplnou myšlenku; ku př.: *Když zrno dozrává, stéblo usychá. Kdo neseje, ten nevěje. Dokud živ jsi, hled' dobře činiti; až umřeš, času nebude. Co tebe nepálí, nehas. Nikdo neví, jak dlouho bude živ.*

§ 147. Složená věta, která se skládá ze samých hlavních vět, slove *souřadně složená věta*; pakli záleží v jedné hlavní a v jedné vedlejší větě, nazývá se *podřadně složená věta* čili *souvěti*.

Souřadně složená věta.

§ 148. V souřadně složených větách jednotlivé věty buď prostě vedle sebe stávají, anebo bývají spojeny spojkami: *a, i, také; nebo, proto, pročež; ale, avšak, přece, sic, pak* a t. d.

Jednotlivé věty oddělují se od sebe čárkou; jsou-li delší, klade se mezi ně středník; ku př.: *Slunce vychází nad hory, po vší krajině se dní. Čiňte dobře, a nic zlého nepřijde na vás. Předkové naši pro nás stromy sázeli; sázejme i my stromy pro potomky. Naše země má podobu koule; také jiná nebeská tělesa jsou kulatá. Varujme se hříchu; nebo za hříchem v patách pokuta běží. Zdraví jest veliký dar Boží; proto máme ho sobě vážit. Myši škodí včelám; pročež včelníky dobře před nimi opatrovati sluší. Zlosyn může ujiti soudův lidských; ale soudu svědomí svého neujde. Děti nemohou zastati ještě práci těžkých,*

ale zahálka přivedla by je k lenosti. Hleď si chleba vydělati, sic ho musíš vyžebraťi.

Úloha. Vypište z čítanky šest vět souřadně složených!

§ 149. Souřadné věty, ve kterých buď podmět, buď výrok, anebo kterýkoli jiný člen náleží několika větám společně, slovou *věty stažené*; ku př.: Oheň svítí a hřeje. Slunce, měsíc a hvězdy jsou tělesa nebeská. Já a ty jsme spolužáci. Spravedliví a cnostní lidé u Boha docházejí odměny. Růže a karafiáty voní líbezně.

Stažené věty spojují se spojkami: *a, i, nejen - ale i, jak - tak, dilem - dilem, jednak - jednak, buď - buď, ani - ani, ale, nebo, proto*; ku př.: Planety i družice obíhají okolo stálic. Seveřané dělají ze sobí kůže nejen oděv, ale i stany. Jako koně, tak i vola užíváme k tahu. Rostliny vláhu ssají dilem kořáním ze země, dilem listím ze vzduchu. Čistá voda ani barvy, ani vůně nemá. Páv má krásné peří, ale nohy ohyzdné. Kovy nacházejí se v zemi buď ryzí, anebo v rudách. Zvířata nemají rozumu; proto dobré ode zlého rozeznávají nemohou.

Úloha. Rozložte předchozí věty v jednotlivé; ku př.: Planety obíhají okolo stálic. Družice obíhají okolo stálic.

Úloha. Stáhněte následující věty v jednu větu: Strom roste, strom kvete. Dub jest lesní strom, buk jest lesní strom. Zedníci stavějí domy, tesáři stavějí domy. Při potopě světa zahynuli lidé; při potopě zahynula zvířata. Kořen rozeznáváme na každé rostlině; peň rozeznáváme na každé rostlině. Sob

na zad položené; sob má parohy na konci.
 Z ledku dělá se střelný prach, ze síry
 stříbrný prach, z uhlí dělá se střelný prach.
 v lesích; jeleni se chovají v oborách. Ne-
 jsi skoupi; nemáme býti marnotratni. Ze
 se peníze; ze zlata dělají se šperky.

stažené větě několik podmětů rozličných osob, řídí se
 o, který z nich je přednější; ku př.: Já a ty *půjdeme*
 tvůj bratr pěkně *píšete*. — Pak-li podmínky rozličného
 řady ve výroku mužský rod přednost má před ženským,
 středním; ku př.: Syn i dcera *odešli*. Lidé i zvířata

lně složená věta čili souvětí.

50. V souvětích se větou vedlejší za-
 ud' podmět anebo výrok, buď přívlastek,
 anebo příslovečné určení věty hlavní;

lejší větou zastupuje se podmět:

*Kdo lže, ten krade. Kdo se trnu boji, ne-
 ží. Co škodí, to učí. Známo jest, že
 otáčí okolo slunce. Dětem přísluší, aby
 rořily.*

lejší větou zastupuje se výrok:

*ten jest ten, jenž všecko stvořil. Lhář jest,
 k mluví a jinak myslí.*

lejší větou zastupuje se přívlastek:

*věk, který hřeší, hoden jest trestu. Chlapec,
 n přichází, jest můj přítel. Vodě, která
 i ze země, říkáme voda pramenitá. Bůh
 i dal příkázání, aby Israelity vyvedl
 ta.*

Vedlejší větou zastupuje se předmět:

Nečiň si přítelem toho, *koho neznáš*. Splň věrně, co *jsi slibil*. Nevěř těm, *kteří ti pochlebuji*. Pán Ježíš předpověděl, že z *mrtvých vstane*. Každý člověk sobě přeje, *aby byl zdrav*. Pomni, *abys den sváteční světil*.

Vedlejší větou zastupuje se příslovečné určení:

Když bouřka přejde, zelená se vše osení. Hrušky trhej, *když jsou zralé*. Pták nelitá, *dokud mu křídla nenarostou*. — *Kde jest otevřeno*, tam vejdi; *kde jest zavřeno*, tam klepej. Nekoupej se, *kde jest hluboko*. *Kudy chodí pýcha*, tudy pohanění. — Mluv tak, *abych ti rozuměl*. Zachoval jsi se, *jak otec přikázal*. Některý ořech jest tak tvrdý, že se *rozlousknouti nedá*. *Jak naseješ*, tak budeš žítí.

Vedlejší věta může státi buď před hlavní větou anebo po ní, a odděluje se od ní čárkou; stojí-li uprostřed hlavní věty, mívá čárku před sebou i za sebou; ku př.: *Kdo nepracuje*, ať také nejl. Ať nejl, *kdo nepracuje*. Ten, *kdo nepracuje*, ať také nejl.

Úloha. Vypište z předchozích příkladů všechny spojky, kterými vedlejší věty připojeny jsou k hlavním větám!

Úloha. Odpovězte k následujícím otázkám složenými větami: Kdo nebude trpěti nouze? Kdo bude povýšen, a kdo bude ponížen? Co se sluší křesťanu? Kteří ptáci slovou přelétaví? Které minerály jmenujeme rudy? Kteří žáci bývají ve škole pochváleni? Koho nikdo nechválí? Na čem záleží učitelí? Komu nemáme důvěřovati? Čeho budeme někdy litovati? —

Kdy se má železo kovati? Kdy přišel Pán Ježíš se svými rodiči do Jeruzaléma? — Kde se nedaří obilí? Kde nebývá sváru? — Jak se máme vždy chovati? Jak mluví upřímný člověk? Jak utíká život náš?

Přímá a nepřímá řeč.

§ 151. Můžeme opakovati *doslovně* některé přísloví, nějakou větu z knihy anebo co někdo řekl.

Řeč, doslovně uvedená, slove *řeč přímá*. Přímou řeč předchází obyčejně věta *uvozovací*, po kteréž se klade *dvoutečka*. Věta uvozovací, stojí-li prostřed přímé řeči, anebo následuje-li po ní, odděluje se od ní čárkou. Mimo to znamená se přímá řeč z předu i zadu též *znaménkem uvozovacím*. Ku př.: Otec probudil své dívky, řka: „Vstaňte, ustrojte se!“ — „Vizte,“ pravil otec, „slunce, měsíc a hvězdy učinil Bůh a vykázal jim cestu po obloze.“ — „Co to chřestí ze pšenice?“ ptal se chlapec.

Úloha. Spojte s následujícími průpovědmi věty uvozovací: Rady u moudrého hledej (Tobiáš k synovi). Více má Bůh, než rozdal (Přísloví). Statek nespravedlivý nejde k duhu (Amos prorok). Jaká práce, taková mzda (Přísloví). Kde jest bratr tvůj? (Bůh Kainovi.) Bůh pyšným se protíví, pokorným však dává milost (sv. Petr). Dávejte císaři, co jest císařovo, a co jest Božího, Bohu (Pán Ježíš židům).

§ 152. Řeč, které neuvádíme doslovně, ale toliko způsobem vypravovacím ji pronášíme, slove *řeč nepřímá*. Řeč nepřímá odděluje se od uvozovací věty čárkou, i připojuje se k ní spojkou *že*,

a je-li věta rozkazovací, spojkou *aby*; ku př.: Šalomoun praví, že *za pyšným chodí poníženi*. Otec probudil dítky a pravil, *aby vstaly a ustrojily se*.

Úloha. Věty předchozí úlohy napište řeči nepřímou!

Popisy a vypravování.

§ 153. V článku 58. v čítance naznačeny jsou všechny důležité znaky, které na medvědu shledáváme, v takovém pořádku, že sobě pozorný čtenář o tom zvířeti jasný a zřetelný obraz může v mysli utvořit. Vypravuje se tam: 1. Jaké zvíře jest medvěd. 2. Jak dlouhé má tělo a jakou má srst. 3. Čím se živí; jak usmrcuje zvířata a ku kterým zvířatům proto jej počítáme. 4. Co mimo to žere, po čem rád slídí a kde se naň léci. 5. Kdy spí a kdy vychází na lup. 6. Jak přečkává zimu. 7. Jak umí choditi a čemu se naučí. 8. Co se činívá s medvědí masem a komu chutnají zvláště jeho tlapy. 9. Jaká jest jeho kožešina, a co se z ní dělá.

Úloha. Přečtete pozorně, co se tu o medvědu povídá, a pak se pokuste, abyste podobným způsobem napsali, co víte o kočce; také držte se docela toho pořádku a zachovejte i tvar i slova vět. (— hbitá, falesná, mlsná; — tělo její $\frac{1}{2}$ metru dlouhé, barva rozličná; — žere myši, krtky, ptáky, ryby; chytá je svými drápy, dáví je zuby; — žere také ohléd, mléko, máslo, sýr, slídí po zajících; myslívci na ni líčejí a t. d.).

Úloha. Povězte stručně, co se praví každou větou v článku 55. o jelenu, a zkuste, jak byste popsali koně týmž způsobem.

Úloha. V článku 68. vypravuje se nám o je-
strábu; vypište obsah vět z druhého odstavce toho
článku, a pak zkuste, jak byste týmž způsobem po-
psali některého jiného vám známého ptáka; ku př.:
holuba, kachnu a t. d.

Úloha. Přečtěte článek 84. o dubu, a napište,
co o něm obsahují věty prvních dvou odstavců,
užijte pak téhož pořádku vět ku popisu lípy, břízy
nebo jiného stromu, který dobře znáte.

Úloha. Odpovězte zevrubně k následujícím
otázkám a z odpovědí sestavte popis školní tabule:
Co jest školní tabule? Z čeho ji dělá truhlář? Nač máme tabuli ve
škole? Kde bývá připevněna anebo na čem bývá postavena? Jak
bývá podstavec upraven, aby se mohla tabule výše a níže posu-
nouti? Proč musí býti plocha školní tabule dokonale hladká? Proč
bývá na jedné straně poočárkována? Jaké tabule bývají ještě ve
školách? Jak mají žáci se školní tabuli zacházeti, a čeho nemají
na ni dělati?

Úloha. Odpovězte z paměti k těmto otázkám:
Co jest domácí kachna a kam ji počítáme v domácnosti? Komu se
podobá dle velikosti? Jakou má hlavu a jaký zobák? Jaké jsou její
oči, jaký krk, křídla, ocas, barva, peří? Jaké jsou nohy, a čím jsou
srostlé prsty na nich? Jak plave kachna, a jaká jest její chůze?
Kde chováme kachny, a čím je krmíme? Kde se kachny nejraději
zdržují, a co ve vodě lapají a sežirají? Jaké vlastnosti má kachna?
Proč se dávají kachni vejce pod slepice vyseděti? Nač jest kachni
peří? Od čeho čistí kachna zahrady za vlhkého počasí? Čím škodí
kachna našemu osení, lukám? a t. d.

Úloha. V článku 57. čteme o zajíci, že jest
zvíře bázlivé a lekávé; totéž praví se tam o srnci.
Dále uvozují se znaky takové, po kterých se zajíc
a srnec od sebe rozeznávají; napište ty znaky vedle
sebe!

Úloha. Napište, čím jsou k sobě podobny i čím se rozlišují od sebe: péro a tužka, jablko a hruška, strom a keř, stáj a stodola, pes a liška.

§ 154. V článku 23. vypravuje se: 1. Jaký národ byli Římané. 2. Kdy vystavěli Řím, a jaký kus země jim tehdež patřil. 3. Čím rozšiřovali panství své dál a dále. 4. Kdy byla říše jejich nejmnocnější, a kdo počal nad ní panovati. 5. Které země jim patřily v Evropě, které v Africe a v Asii a t. d.

Úloha. Přečtete pozorně článek 24.; vypište, jak v něm jdou věty po sobě, co každá z nich obsahuje, a pak celý článek napište z paměti!

Úloha. Napište nějakou bájku, kterou umíte nazpaměť.

Úloha. Napište z paměti, co víte z biblické dějepavy o vystavění chrámu Jeruzalemského.

D o p i s y.

§ 155. Dopisy jsou listy, v nichž myšlenky své sdělujeme s osobami nepřítomnými.

Listem někomu buď něco oznamujeme, za něco ho žádáme, jemu děkujeme, anebo jemu při zvláštní příležitosti štěstí přejeme. Dle toho, co listy obsahují, jmenují se listy *oznamovací, prosebné, děkovací, blahopřejné* a t. d.

V listech napiše se na prvním místě obyčejně *oslovení*, pod ním pak následuje *obsah listu*, a k závěrce připojí se *podpis*.

Úloha. Přečtěte pozorně následující list, a povězte, co obsahuje!

List oznamovací.

Milý Jene!

Mohu si mysliti, že bys rád věděl, jak jsem se dostal včera domů. Chvála Bohu, šťastně! Když se strhl ten prudký vítr, byl jsem již u lesa. Myslíl jsem, že tam budu trochu zachráněn, ale nebylo toho! Bylať cesta lesem ještě děsnější pro šumění listův, praskot větví a vrzání kořenů. I byl jsem rád, když jsem se dostal ven a ke mlýnu se přiblížil. Sotva jsem vstoupil do mlýnice, zarachotil hrom a roztrástil lípu na hrázi. Mlynář i všecka chasa vyběhli, aby se podívali, zdali neuhodilo do stavení. V tom se spustil déšť, a vítr se umírnil. As za hodinu ubíral jsem se dále k domovu po lukách, které se mi zdály býti mnohem zelenější a krásnější než jindy. O osmé hodině byl jsem u svých milých rodičů, kteří mě s úzkostí očekávali. Buď zdráv a pozdravuj ode mne Svého bratra.

Tvůj

upřímný

Jaroslav.

V Březové dne . . . .

List prosebný.

Drahá Marie!

Budoucího měsíce připadá svátek naší milé babičky. Ráda bych jí uháčkovala povlaku na její polštář, ale nemám k tomu žádného vhodného vzorku. I prosím Tebe, zapůjč mi Své vzorky háčkovací a dovol, abych je aspoň čtrnáct dní u sebe mohla podržeti. Věř mi,

že dám na ně pozor, aby se neušpinily, a že Ti je v pravý čas odvedu. Doufám, že prosby mé neoslyšíš; ráda se Ti odsloužím, kdykoli budu moci.

Tvá

Zdenka.

V Slavíně dne . . . .

List děkovačí.

Vážený pane strýčku!

Včera mi můj milý otec odevzdal Vaše laskavé psaní i tu krásnou knihu, kterou jste mi k svátku poslati ráčili. Nemohu vypsat radost, jakou jsem měl, když jsem tolik pěkných obrazů v ní spatřil. Děkuji Vám, drahý strýčku, srdečně za tak vzácný dar. Budu v ní pilně čítati popisy rostlin a vyobrazení srovnávati s rostlinami živými. Zůstávám

Váš

vděčný bratrovec
Bohumil.

V Kroměříži dne . . . .

Přání ke jmeninám matčiným.

Předrahá matinko!

S radostí jsem očekávala slavný den Vašich jmenin. Vzpomínala jsem sobě na ty doby, když jsem Vám ústně přání své říkala, a vy jste je laskavě poslouchala. Dnes jsem daleko od Vás, ale vím, že i toto mé přání laskavě přijmete. Nemohu se Vám ničím odměniti za vší lásku, péči a dobrotivost, kterou jste mi od narození mého věnovala. Prosím

Pána Boha, aby Vás ještě dlouho při zdraví
val a Vám svého požehnání udělil. Mně pak,
matinko, zůstaňte vždy laskavě nakloněna, za
s vroucně prosí

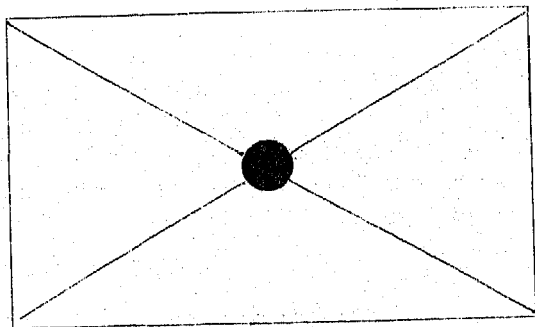
Vaše

nejvděčnější dcera

Anna.

V Jihlavě dne . . . . .

§ 156. Listy píšeme na čistém bílém papíře
ládáme je do obálky, která se potom buď pečet-
voskem anebo přilepovací známkou zavírá.

Na svrchní straně obálky napíše se *nápis* čili
adresa, v které vytčeno býti musí jméno, příjmení,
i bydliště toho, komu dopis určen jest. Pakli
bývá ve větším městě, třeba mimo to připojiti
no ulice a číslo domu.

Blahorodý Pán,
pan **Václav Pražský**,
statkář.

5 kr.

Rokycany,
Pražská ulice č. 15.

Posíláme-li psaní do místa, kde pošty není, třeba na adrese poznamenati poslední stanici poštovního úřadu, z které se tam psaní dodávají.

Vážený
pan **Jan Klenka**,
rolník.

5 kr.

Sedlice,
pošta Rožmitál.

Posíláme-li ve psaní peníze nebo nějaké důležité spisy, musíme to na adrese zevrubně naznačiti a psaní takové dle následujícího vzorku zapečetiti. Na stránce, kde jsou pečeti, budiž také připojeno jméno a bydliště toho, kdo list zasílá.

Pan **Jiří Svoboda**,
mistr truhlářský.

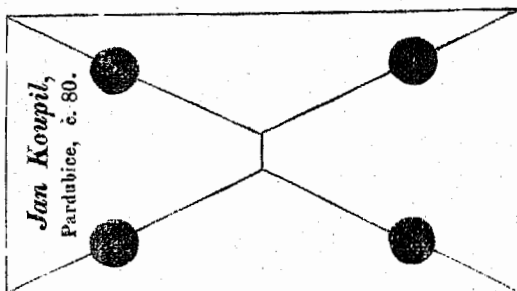
Vloženo v papírových penězích:

4 desítky = 40 zl.

6 pětek = 30 zl.

70 zl.

Praha,
Zahradní ulice
č. 1040—II.

Poznámka 1. Na obyčejný dopis, který nejde za hranice Rakouské říše, přilepujeme známku pětikrejcarovou, čímž je poštovné zapraveno.

Dopisy s penězi odevzdáváme do rukou poštovnímu úředníku, kterýž ustanoví plat dle pravidel poštovních. Úředník vydává na takové dopisy *list přijímací* čili *recepis*.

Jestli že nám na dopise mnoho záleží, možno jest o dodání jeho dokonaleji se zjistiti *rekomandováním*. Na list takový se mimo obyčejnou 5 kr. známku přilepí ještě známka 10 kr. a poštovní úředník vydá za dopis takový *potvrzení* (recepis). Kdyby dopis rekomandovaný náhodou nedošel, může odesílatel předložením recepisu žádati, aby po dopise pohřešeném bylo pátráno, a při ztracení zaň náhrada byla dána.

Poznámka 2. V nápisech užíváme obyčejně jmen osob ve 3. pádu, a jmen bydliště jejich v 6. pádu; ku př.: Panu Antonínovi Zralému v Plzni. Aby se však jména příliš neměnili, ponechávají mnozí tato jména v 1. pádu; ku př.: Pan Antonín Zralý, Plzeň. — Způsob první vykládá se takto: Panu A. Z., který bydlí v Plzni, má se dopis dodati. Způsobu druhému takto se rozumí: Pan A. Z., jehož bydliště jest Plzeň, má dopisu dostati.

Pisemnosti jednací.

§ 157. K pisemnostem jednacím počítáme *zápisky* domácího hospodářství, *účty* řemeslnické, *veřejná* *návěští*, *kvitance* na obdržené peníze, *výpovědi*, *vysvědčení*, *listy dlužní* a t. d.

Z účtu domácího.

Den	Leden 1883.	Příjem		Vydání	
		zl.	kr.	zl.	kr.
1.	Přebytek z předešlého měsíce . .	30	—	—	—
1.	Od mlynáře p. Antonína Blého za 6 hektolitrů pšenice po 10 zl.	60	—	—	—
2.	Krejčímu Vojtěchovi Jedličkovi dle účtu z 2. ledna 1883	—	—	14	25
8.	Ševci Janovi Skřivanovi dle účtu z 2. ledna 1883	—	—	8	40
15.	Koláři Jindř. Levému dle účtu z 5. ledna 1883	—	—	15	—
30.	Za zboží kupecké	—	—	8	—
30.	Na rozličná vydání	—	—	10	—
	Úhrnem .	90	—	55	65
	Příjmů bylo	90	—	—	—
	Vydání bylo	55	65	—	—
	Zbývá .	34	35	—	—

U č e t

blahorodému panu Antonínovi Záleskému za práci kolářskou.

Měsíc a den		zl.	kr.
4. května	Žebřinový nový vůz	60	—
18. „	Nové plužné	1	50
20. „	Kolo k vozu obloženo novými loukočmi	2	—
26. „	Správka trakaře	—	40
	Úhrnem	63	90

Ve Lhotě dne 30. května 1883.

Jan Věrný,
kolář.

Řádně zaplaceno 63 zl. 90 kr.
dne 8. června 1883.

Jan Věrný.

Úloha. Napište účet za práci truhlářskou, krejčovskou nebo zámečnickou!

Zpráva o ztrátě.

Z t r á t a.

Dne 8. t. m. předpolednem ztratil někdo na Pražském předměstí hnědou koženou tobolku, v které se nacházely rozličné listiny a dvě bankovky po 10 zl. Kdo by ji byl našel, žádá se, aby ji odevzdal příslušnému úřadu, kdež se mu slušné odměny dostane.

Úloha. Popište zevrubně pouzdro, které někdo našel.

Kvittance na zaplacené nájemné z bytu.

63 kr.

Kvittance.

na

sto a
----

 deset zlatých r. č., které jsem já nížepodepsaný od pana Otakara Sedlického, městského lékaře, jakožto polouletní nájem od Hromnic až do sv. Jakuba 1880 za byt, v mém domě č. 14 najatý, dnešního dne rádně přijal.

V Táboře dne . . . .

110 zl.

Josef Dlouhý,
majetník domu,

Výpověď z bytu.

Vaše Blahorodí!

Poněvadž pro obchod svůj potřebuji prostranějších místností, oznamuji Vašnosti čtvrt léta napřed, že se o sv. Jakubě t. r. vystěhuji z bytu, ježž jsem najal ve Vašem domě č. 28 na náměstí.

Zůstávám s úctou

Vašnosti

oddaný

Bedřich Janský,
kupec.

V Těšíně dne . . . .

Vysvědčení pomocníkovi zahradnickému.

15 kr.

Vysvědčení.

Pan František Lipanský, pomocník zahradnický, rodič z Bukové u Rožmitála v Čechách, 20letý, dělal u mne podepsaného dvě léta, t. j. od 30. září 1881

až do 28. září 1883. Po všechn ten čas vždy mravně i poctivě se choval a práce jemu uložené s největší pilností vykonával, pro kteréžto dobré vlastnosti jej všem pánům zahradníkům poručena činím.

Tomu na svědectví list tento podpisem ruky své i pečeti svou ztvrzuji.

Karel Fiala,
zahradník.

V Opavě dne . . . .

List dlužní na vypůjčené peníze.

Dlužní úpis.

Já nížeapsaný vyznávám tímto listem, že mi soused můj, pan *František Volný*, mistr truhlářský, dnešního dne *šedesát zl. r. č.* zapůjčil a tuto sumu v bankovkách mi vyplatil. Slibuji, že vypůjčenou sumu od dneška za půl léta řádně i s umluvenými úroky 6% zaplatím.

Jaroslav Strnad,
dlužník.

V Znojmě dne 18. června . . .

O b s a h.

	Strana		Strana
Úvod	1	III. Jména přídavná	50
Hlásky	2	Určitá jména přídavná	51
Samohlásky	—	Neurčitá jména přídavná	57
Dvohlásky	3	Přisvojovací jména přídavná	58
Souhlásky	4	Stupňování jmen přídavných	59
Proměňování souhlásek	5	IV. Zájmena přídavná	62
Slabiky a slova	—	Zájmena přisvojovací	—
Složená slova	8	Zájmena ukazovací	64
Dělení slov	9	Zájmena vztažná	66
Věta	10	Zájmena tázací	67
Osoba podmětu	12	V. Číslovky	68
Způsob výroku	14	Číslovky určité	—
Části řeči	16	Neurčité číslovky	71
I. Jména podstatná	18	VI. Časoslovo	72
Rod jmen podstatných	21	Význam časoslov	73
Číslo podstatných jmen	23	Formy časoslov	76
Tvoření množného čísla	—	Trvání děje	80
Pády jmen podstatných	26	Způsob časoslova	82
Skloňování podstatných jmen	29	Čas	87
Skloňování podstatných jmen širokého zakončení	—	Osoba a číslo	90
Skloňování podstatných jmen úzkého zakončení	32	Časování	—
II. Zájmena osobná	34	VII. Příslovky	96
Skloňování osobných zájmen	35	<i>O větách</i>	98
Užívání pádů	37	Jednoduchá věta	—
První pád	—	Složená věta	102
Druhý pád	38	Souřadně složená věta	103
Třetí pád	43	Věta podřadně složená	105
Čtvrtý pád	45	Přímá a nepřímá řeč	107
Šestý pád	46	<i>Popisy a vypravování</i>	108
Předložky s dvěma pády	—	<i>Dopisy</i>	110
Předložky se třemi pády	—	<i>Pisemnosti jednací</i>	116

ÚK VŠP HK

100000200619